Budulea taichi

Ioan Slavici

De-mi părea bine? Dar se-nţelege că-mi părea bine. Când mi-l aduc aminte pe dânsul, mi sedesfăşoară înaintea ochilor întreaga lume a tinereţilor, cu toate farmecele ei, acuma pierdute pentru totdeauna; şi nici unul dintre noi toţi, care împreună am trecut prin acea lume, nu poatesă se gândească la tinereţile sale fără ca să-i treacă, aşezat, retras şi întotdeauna înţelept,Budulea Taichii pe dinaintea ochilor, pentru că Budulea nu era numai al Taichii, ci şi al nostrual tuturora.Mie, îndeosebi, mi se cuvenea oarecare întâietate la împărţeala părerilor de bine, pentru că euîl ştiam încă din copilărie şi eram prieten chiar şi cu Budulea cel bătrân. Nea Budulea, înainte de toate, avea un picior mai scurt decât cel- lalt şi era un om scurt, gros,rotund la faţă şi zâmbea mereu când vorbeai cu el. Fără de dânsul nu se putea nici un fel deveselie în sat la noi, fiindcă el cânta mai bine decât toţi şi din vioară, şi din cimpoi, şi dinfluier, iară pe Huţu îl ducea întotdeauna cu sine, deoarece Buduleasa fugise cu un scriitor alsatului, şi nu putea să-l lase pe copil singur acasă. Când Budulea cânta din vioară, Huţu ţineacimpoile, iară când oamenii se săturau de vioară, Budulea schimba cu feciorul său. Fluierul îl purta Budulea totdeauna în şerpar; altfel nu l-am văzut de când îl ţin minte şi nici nu-mi potînchipui un Budulea făr' de fluier în şerpar.La praznic şi la ziua numelui ştiam de mai nainte că are să ne vie Budulea cu mulţi ani, cuspor în casă şi cu belşug la masă: aşa m-am trezit eu; ce va fi fost mai nainte, nu ştiu.Îmi aduc numai aminte că eram copil mic şi că priveam când la piciorul cel scurt al luiBudulea, când la Huţu, care şedea cu cimpoile într-un colţ al casei. Mai ţin apoi minte că i-amdat o bucată de plăcintă, că l-am bătut, fiindcă nu voia să-mi lase cimpoile, şi că era băiat bun,căci nu s-a supărat, deşi era mai mare decât mine.În urmă, la şcoala din sat, mă bătea câteodată el pe mine, dar nici atunci nu era supărat, deşitotdeauna eu mă legam de el.Căci dascălul nostru era un om neobosit, şi fiindcă Budulea peste săptămână mergea la lucru,el zicea mereu: "Măi Buduleo, nu mai purta şi copilul cu tine; pune-i o bucată de pâine întraistă şi trimite-l la şcoală, ca să-mi bat şi eu capul cu dânsul". Iară Budulea era om cuminteşi înţelegea că dascălul nu are altă treabă decât să-şi bată capul cu copiii oamenilor. Un singur lucru îl mai punea pe gânduri: parcă tot nu-i venea să creadă că şi Huţu are să înveţe carte.Când eu începusem a umbla la şcoală, Huţu era printre băieţii de care îmi era frică.Îl văd parcă şi acum umblând cu o vergea în mână pe dinaintea băncii şi privind de laînălţimea diregătoriei sale de "cenzor" cu o straşnică neîndurare asupra noastră, care nu străbătuserăm încă în adâncimile tainicului "Buki-az-ba" şi nu ştiam că "mizlete-ije-ludi-iăr"va să zică "milă".Povăţuit de mâna lui am trecut aceste adâncimi pe nesimţite. Întorcându-mă acasă după celedintâi ceasuri petrecute la şcoală, sufletul îmi era plin de minunăţiile ce văzusem. Închipuireamea de copil era prea slabă spre a putea aduna atâta sumedenie de copii la un loc, şi toţi aceşticopii, pe care îi văzusem acum în aievea, şedeau tăcuţi, nemişcaţi şi cu ochii ţintiţi laînvăţător: îmi era ca şi când m-aş fi întors din altă lume, şi când maica mă întreba ce-am văzutla şcoală, în uimirea mea nu ştiam să-i spun altceva decât c-am văzut pe Huţu lui Budulea plimbându-se cu băţul în mână şi că acum nu-l mai cheamă Huţu, ci Mihail Budulea, ca petaică-său cel cu cimpoile.Şi fiindcă eram nerăbdător şi doream să văd iar pe Huţu cu băţul, m-am dus şi după prânz laşcoală. Simt şi acum adânca dezamăgire ce mă cuprinsese când văzui pe un alt băiat cuvergeaua, căci în zadar, atât de straşnic ca el nu mai era nici unul.Dar peste puţin iar a venit Huţu, ne-a luat pe noi, care eram mai mici, şi ne-a scos afară, iarădupă ce ne-a scos afară ne-a pus în rânduri şi ne-a întrebat dacă ştim să stăm într-un picior. Euam stat mai bine şi mai mult decât toţi ceilalţi băieţi; pentru aceea eram foarte fericit şi,întorcându-mă acasă, i-am arătat mamei cum zice Huţu ca să stai într-un picior şi i-am spus căHuţu e cel mai mare în şcoală şi că a vorbit cu mine şi c-a zis că eu stau mai bine decât toţiceilalţi într-un picior.După aceea m-am dus iar la şcoală. Mama-mi dăduse două pere, una pentru mine, alta pentruHuţu. Eu le-am păstrat pe amândouă pentru dânsul; dar am plecat plângând de la şcoală şi plângând am ajuns acasă, fiindcă el nu le ceruse de la mine, iară eu nu îndrăzneam să i le dau.Şi fiindcă prea eram nenorocit, mama a trimis pe Barbura să aducă pe Huţu, pentru ca să-i daucele două pere: iară de aci înainte, mergând la şcoală, el trecea totdeauna şi mă lua şi pe mine.Pus fiind astfel sub ocrotirea

celui mai straşnic dintre "cenzorii" din şcoală, nu mă maitemeam de nimeni şi de nimic.Ştiam, afară de aceasta, că şi eu trebuie să mă fac odată ca Huţu, şi pentru aceea îi prindeamapucăturile şi, înainte de toate, din copil neastâmpărat ce eram, mă făcui un băiat aşezat şiînţelept ca dânsul. Nu-i vorbă, el era tot mai aşezat şi mai înţelept decât mine; dar când îlvedeam pe el zicând
Tatăl nostru
, citind irmosul ori cântând
Apostolul
în biserică, inima îmi bătea mai tare, căci un glas tainic îmi şoptea: "Şi tu vei fi odată ca dânsul". Mergeam dar totdeauna cu el, de el ascultam totdeauna şi la dânsul căutam scăpare când eram năpăstuit.Căci Huţu era puternic, pentru că dascălul nu ţinea la nimeni mai mult ca la dânsul.Iară dascălul avea cinci copii, care toţi cinci erau fete. Neli era cea mai mare şi avea obiceiulsă sară peste bănci. Livia era cât mine şi vorbea totdeauna până ce dascălul n-o punea îngenunchi; Veturia şedea între băieţi şi se cotea cu ei, iară Mili abia ştia să umble şi nimeni n-avea voie s-o poarte în braţe afară de Huţu, pe care dascălul îl însărcinase cu purtarea de grijă pentru dânsa. Pentru aceea nici Mili nu voia s-o poarte altul de mână ori s-o ţie în braţe şi plângea când el se depărta de dânsa; câteodată numai, când Huţu voia să se joace de-a mingeacu ceilalţi băieţi, mi-o lăsa mie, iară eu vorbeam cu ea, o purtam de mână, o ţineam în braţe şieram foarte fericit. Eu m-am dus apoi la şcolile cele mari din oraş, iară când m-am întors, peste un an, acasă,Huţu era tot mare, dar îmi părea mai puţin straşnic. Nu-i vorbă, şi acum zicea
Tatăl nostru
,cânta chiar în strană şi citea
Apostolul
în biserică, şi acum purta pe Mili, ba chiar şi pe Linicăcea mică în braţe; el cu toate acestea îmi părea cam prost, ba câteodată chiar grozav de prost.Dar tot ţineam la el, fiindcă era băiat domol şi intra totdeauna în voile mele.Dacă însă acum Huţu îmi părea mie grozav de prost, eu îi păream lui grozav de înţelept.Într-o zi el însuşi mi-a mărturisit-o aceasta, deşi numai aşa — cam pe departe.Eram în pădure; adunaserăm alune şi el mi le spărgea, luând din când în când câte una şi pentru sine. — Uite, îmi zise el nedumerit, taica zice că dascălul zice să mă duc şi eu la şcoală la oraş casă mă fac dascăl: ce crezi tu, aş putea să învăţ acolo cu voi? — Pentru ce nu? — Vezi că nu ştiu ungureşte, răspunse el, privind deznădăjduit la mine. — Ai să înveţi. — Dar cum să învăţ, când dascălul vorbeşte numai ungureşte şi eu nu înţeleg nimica din celece zice? — Aşa-i! răspunsei, înţelegând acuma şi eu că în adevăr Huţu e cu mult mai prost decât ca să poată înţelege pe dascălul cel unguresc, care nici nu e dascăl, ci profesor.Altfel, eu ştiam de mult că e vorba ca Huţu să meargă la şcoală. Căci dascălul nostru era unom neobosit, iară Budulea ţinea foarte mult la el.Încă de demult nea Budulea era nedumerit. Îl vedea pe Huţu citind din carte ori scriind fel defel de lucruri pe hârtie şi nu-i prea venea să creadă că toate sunt aşa cum i se par lui. Tot maiînţelegea ca omul să scrie şi ca să ştie ce a scris el însuşi, fiindcă aceasta nu era decât un fel derăboj. Când vedea însă pe Huţu citind din cartea ceea ce au scris alţii, îl cuprindeau îndoielileşi-i zicea de obicei: "Ba să mă ierţi; asta o ştiu pe de rost". Huţu îşi dădea silinţa să-llămurească şi să-i arate şi lui cum se citeşte; însă când Budulea se uita la slovele încurcate, îlcuprindea un fel de ameţeală, fiindcă era peste putinţă ca cineva să le descurce. Într-oduminică Budulea i-a zis lui Huţu: "Ia scrie numele meu pe hârtie". Huţu a a scris cu slovemari: Lăpădat Budulea, locuitor din Cocorăşti. — Şi acum, dacă cineva se uită aici, ştie el că e numele meu? — Da, taică. — Cum aşa? — Apoi vezi: vede că e
ludi
şi
iăr
şi zice
Lă-pocoi
şi
iăr
şi zice
pă
, adică
Lăpă
,
dobro-az-tferi
şi zice
dat

, ceea ce face
Lăpădat
.Budulea ascultă cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzutsingur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris dedouă, de zece, cu atât mai bine înţelegea că se poate să înţeleagă şi altul ceea ce scrie, pentrucă de câte ori suna într-un fel, el scria aceeaşi slovă. El a luat apoi caietul lui Huţu şi cu mare părere de bine a văzut că slovele pe care le-a scris sunt în caiet. Acu parcă înţelegea că este cu

putinţă că unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fel. Dar tocmai pentru aceea iar îl cuprinse ameţeala. Această înţelegere între un număr nesfârşit deoameni îi părea un lucru mai presus de închipuirea omenească. Era dar cu putinţă ca ceea ce ascris unul acum o sută de ani alţii să citească astăzi? La asta nu s-a gândit niciodată. Era cu putinţă ca doi oameni care nu se pot înţelege prin grai viu să se înţeleagă în scris, şi dacăungurul ori neamţul nu ştie româneşte, el nu are decât să scrie, pentru ca să-l înţelegi ce vreasă zică.El însă nu înţelegea cum e aceasta cu putinţă. — Măi Huţule! ia scrie-mi tu mie pe hârtie: cimpoi, vioară şi fluier. După ce Huţu scrisecuvintele, Budulea privi lung la ele, lung şi nedumerit, pentru că cimpoile nu semănau deloc acimpoi şi vioara îi părea tocmai ca fluierul. — De unde să ştiu eu că aici stă cimpoi şi vioară? întrebă el. — Pentru că e "cert-ije-mislete-pocoi-on-ije". — Nu înţeleg. Ştiu că la răbuj tragi o crestătură, şi asta vrea să zică o zi de lucru ori o oaie,tragi o cruce, şi asta vrea să zică un car de pietriş ori un berbec. De unde ştii tu că tocmai aşase scrie cimpoile? — Aşa sună slova. — Cum sună? — Fiindcă e cimpoi, scriu
cerf
şi
ije
şi
mislete
, ca să fie "cim", iară după aceea
pocoi
,
on
,
ca să fie "poi".Budulea parcă iar înţelegea. Dar lucrul îi părea grozav de greu, căci dacă toată slova avea unsunet, atunci, fiind grozav de multe sunete, trebuiau să fie şi grozav de multe slove. — Şi tu înţelegi orice carte? — Înţeleg, taică. — Şi dacă un om foarte cuminte ar fi scris ceva, tu poţi citi? — Pot, taică. — Dar atunci tu eşti tot atât de cuminte ca el. — Adică nu, taică. — Ce ştii tu! răspunse Budulea. Eşti încă prost şi copil, dar tot atât de cuminte ca el.Şi fiindcă Huţu era acum atât de cuminte, el nici nu mai avea pentru ce să umble la şcoală, citrebuia să meargă la lucru, căci popă n-avea să iasă din el; destul că ştie să scrie, să facăsocoteală pe hârtie, să citească în toate cărţile, ba chiar şi să cânte în strană. Pe el nu mai puteasă-l înşele nimeni, ba putea să ajungă chiar şi preţitor la casa satului şi să adune birul de pe laoameni.Mai ales de când avea copil la şcoală, Budulea mergea totdeauna la biserică, şi chiar dac-ar fifost singur la biserică, el avea locul lui, tocmai în fund, lângă muieri, iară când Huţu cânta saucitea
Apostolul
, Budulea îşi încopcia mâinile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămânea cucapul plecat.Dară cu dascălul n-ar fi îndrăznit niciodată să prindă vorbă, fi- indcă se simţea prea jos spre acuteza să supere pe un om atât de învăţat cum era jupânul învăţător Pantelemon Clăiţă, un omscurticel, iute la vorbă, cu mustaţa groasă şi cu sprâncenele dese. Nici nu se cuvenea să-lsupere, fiindcă dascălul Clăiţă era om neobosit, avea totdeauna de lucru şi nu putea să-şi piardă vremea cu orişicine.Însă în cele din urmă tot trebuia să meargă la el, ca să-i mulţu- mească pentru învăţătura luiHuţu şi să-i spună că, iacă, Huţu a crescut mare, ştie mai mult decât toţi băieţii din sat şitrebuie să meargă la lucru.Îi era greu să se hotărască, şi au trecut mai multe duminici până ce a putut să prindă destulăinimă, mai ales că nu putea să meargă cu mâna goală şi trebuia să aştepte până ce vin strugurii pârgavi, cea mai potrivită cinste pentru un dascăl ca Clăiţă. — Aşa-i, zise dascălul, e băiat foarte înţelept şi trebuie să meargă la lucru. Pentru că să vezi d-ta: omul trebuie să înveţe a munci ca să poată trăi. Nu e şcoala cum ar trebui să fie, căci atunciar învăţa toţi copiii la şcoală şi n-ar trebui să-şi mai piardă vremea pe la ţarină. Dar ce să-ifaci? Am grădiniţa ce mi-a lăsat-o satul şi i-am învăţat să pună sămânţă, să facă altoi, să poarte grijă de stupi, să pună cartofi, fasole, morcovi şi pătrunjel, să sădească varză şi tutun,să poarte grijă de viţă, ba la anul am să-i pun chiar la praşilă, pentru ca încă de mici să ştiecum se câştigă pâinea de toate zilele. Dacă satul mi-ar da o bucată

de ţarină, i-aş învăţa şicelelalte lucruri. Pentru că să vezi d-ta: dascălul trebuie să ştie tot şi, dacă nu ştie, trebuie săînveţe, fiindcă sunt cărţi în care stau toate aceste, şi eu aş învăţa copiii aşa cum stă în cărţi,adică mai bine de cum se obişnuieşte la prostimea noastră de astăzi. Afară de aceste am casăgrea, cinci fete, care cresc în fiecare zi, şi nici un băiat, şi satul ar trebui să se gândească şi lamine. Ba acum se gândesc să mai facă şi o a doua şcoală în sat, fiindcă ar fi prea mulţi copii lamine. Dar cine a adunat copiii la şcoală? Eu. Adicătelea, în loc să mă plătească mai bine,fiindcă dau învăţătură la mai mulţi copii, se pun să ia copiii adunaţi de mine şi să-i dea laaltul. Pentru că să vezi d-ta: dascălul e cel mai mare lucru în sat, cel mai mare lucru în ţară, pentru că el învaţă pe copii cum să vorbească, cum să se poarte, cum să înţeleagă lucrurile şicum să lucreze ca să-şi câştige pâinea cea de toate zilele, şi dacă dascălul e prost şi nu-i învaţă bine, toate merg rău în ţară. Înţelegi că tot omul ar voi să fie dascăl şi că eu nu mă plâng; însă,îţi spun eu d-tale, nu este cu putinţă să fie doi dascăli în sat, pentru că n-au din ce să trăiascăamândoi şi pentru că închipuieşte-ţi d-ta ce încurcătură se face în sat când unul învaţă pe copiiîntr-un fel, iar cellalt într-alt fel.Budulea asculta tot timpul cu încordată luare-aminte; dacă s-ar fi aprins casa în capul lui, el n-ar fi îndrăznit să se mişte ori să grăiască cea mai scurtă vorbă măcar: Aşa este! — Un lucru ar fi mai cu putinţă, urmă dascălul mulţumit. Ca să fie un dascăl mare şi unulmic, adică unul întâi, altul al doilea, care nu învaţă decât ceea ce-i spune cellalt.Budulea se simţea foarte înţelept, fiindcă era în stare să înţeleagă ceea ce zice Clăiţă; elîndrăzni dar să adauge: — Unul plătit mai bine, iară altul mai slab. — Da! Unul plătit mai bine. Astăzi nu e oare tot cam aşa? Pentru că să vezi d-ta: copiii dinşcoală sunt despărţiţi în mai multe căprării, cum am zice, şi eu nu le dau învăţătură decât celor mai grei la minte; ceilalţi învaţă de la băieţii mai mari, cum e Huţu. Şi înţelegi d-ta că satul ar face mai bine dac-ar lăsa lucrurile aşa cum sunt şi ar pune în loc de al doilea dascăl pe Huţu,fiindcă n-ar trebui să-i plătească mult.Budulea rămase încremenit. Huţu dascăl? Nu ştia dacă visează ori Clăiţă vorbeşte într-aiurea— Nu se poate, zise el. Huţu e prost; îl ştiu eu: e copilul meu. — D-ta nu înţelegi, urmă iar dascălul. E bun Huţu. Pentru că să vezi d-ta: spre a putea să fiidascăl, se cer trei lucruri: întâi o carte de botez, a doua un atestat că eşti absolut preparandist,a treia că cunoşti cele opt glasuri şi podobiile, a patra să ştii tipicul; toate celelalte le înveţi dincarte. Lui Huţu nu-i lipseşte decât atestatul; le are toate celelalte. Ar trebui să meargă la oraş,să stea doi ani, cum am stat şi eu, şi să-şi ia atestatul.Budulea se ridică în picioare. Începea să înţeleagă că învăţătura prea multă cam sminteştecapul omului şi parcă-i era frică să mai stea cu dascălul. — Eu, urmă dascălul, sunt feciorul paracliserului din Văideni. M-am trezit trăgând clopotele,aprinzând şi stingând lumânările în biserică şi purtând cădelniţa după popa. Am învăţat apoisă cânt în strană şi să citesc şi, când eram de douăzeci şi unu de ani, m-am dus să fac preparandia. Huţu ştie mai mult decât ştiam eu atunci, fiindcă le-a învăţat toate de la mine.Apoi nu e decât de 15 ani şi trebuie să meargă să-şi ia atestatul, pentru că, îţi spun eu: nu primesc alt dascăl în sat decât pe unul care a învăţat la mine.Budulea nu mai avea timp de pierdut. Dascălul Clăiţă zicea că tre- buie, şi aşa nu mai încăpeanici o vorbă. Gata dar de a lua pe Huţu să-l ducă numaidecât la oraş, el plecă spre casă.Însă pe drum începu iar a se nedumeri. Tot îi părea peste putinţă ca feciorul lui să umble laşcolile cele mari şi să se facă chiar dascăl: fără îndoială, Clăiţă era smintit de învăţătura ceamultă, pentru că Huţu era prost şi nici n-avea din ce să trăiască la oraş. Cuprins de acestenedumeriri, Budulea îşi schimbă drumul. Mai era un om înţelept în sat; voia să vadă ce ziceacela. El veni dar la mine şi-mi spuse cum s-au petrecut lucrurile, cum a învăţat să-şi scrienumele, cum s-a încredinţat că Huţu în adevăr ştie să citească în toate cărţile, cum s-a dus ladascălul şi apoi îmi înşiră îndeamănunţit cuvintele pe care i le grăise Clăiţă. — Aşa este, jupânul învăţător are dreptate, îi răspunsei acum şi, ca să-l încredinţez, îi arătaiatestatul meu şi-l citii, în ungureşte, cum era scris. — Nu se poate citi asta în româneşte? mă întrebă el după ce privi îndelung la tipăritură. — Fără îndoială, zisei, şi începui a traduce testimoniul. — Nu zic eu? strigă el cuprins de o bucurie pe care atunci nu puteam încă s-o înţeleg. E cărăbuşul: n-ai decât să faci crestătura, pentru ca tot omul să ştie că nu e berbec, ci oaie.Dascălul are dreptate: trebuie să mergem la şcoală!În zadar îi spunea Huţu că el nu poate să înveţe la şcoală pentru că nu ştie ungureşte; Budulearăspundea: — Tu eşti prost; nu ştii încă ce ştii şi ce nu ştii; vei vedea tu când vei fi acolo; n-ai decât să teuiţi în carte ca să ştii tot, afară de cele opt glasuri, de tipic şi podobii; toate celelalte se învaţădin carte: ai să mergi la şcoala la care umblă şi el, pentru că acolo se dă tistat într-un an, apoite întorci acasă şi eşti dascăl.Ştia tot satul că Huţu are să meargă la şcoala în care învăţ eu şi că are să se întoarcă dascăl,deşi eu voiam să mă fac popă.

Ne-am dus apoi la oraş, adică nu ne-am dus, fiindcă eu plecasem câteva zile mai-nainte, iarădascălul Clăiţă venise cu Budulea şi cu Huţu în urmă, dar ne-am întâlnit în oraş.Dascălul era foarte necăjit. Lumea se stricase cu desăvârşire şi di- rectorul de la preparandienu voia să-l primească pe Huţu fiindcă era o lege nouă, ca să nu primească decât pe aceia careau făcut patru clase primare.Budulea era, dimpotrivă,

aşezat şi vesel. Îi părea bine că nu l-a primit pe Huţu la preparandie:voia să-l dea la şcoala unde eram şi eu.Huţu, în sfârşit, era nenorocit. Dascălul îi dăduse nişte pantaloni roşi, un surtuc peticit şi o pălărie purtată, pentru că acum nu mai putea să umble în strai ţărănesc. Nu i se potriveaudeloc hainele; el însuşi nu se simţea bine în ele; îi era ruşine parcă de lume şi păşea lat şiţinându-şi mâinile depărtate de trup, pentru ca nu cumva, umblând, să-şi roadă mânecile şi pantalonii. Erau hainele în care umblase odată dascălul; şi-l treceau fiorii când se gândea căacum el însuşi le poartă şi le strică. Apoi atât îl purtaseră pe la Ana şi pe la Caiafa, încât sezăpăcise, bietul, cu desăvârşire.Eu eram fericit. Acum atârnau toate de mine, fiindcă eu cunoşteam pe profesorul de a treiaclasă primară şi puteam să-i duc la dânsul, şi să-i recomand, şi să-i spun că Huţu e din sat dela noi, şi că e un băiat prea cumsecade. — Ia să ne mai gândim niţel, grăi dascălul Clăiţă muncit de gân- durile grele. Nu se poate caHuţu să umble la şcoala ungurească. Învaţă ungureşte, şi un dascăl nu trebuie să ştieungureşte. — Un dascăl trebuie să ştie tot, răspunse Budulea. — Tot, afară de ungureşte. Asta-i limba calvinească şi papistăşească, şi îndată ce-o înveţi, tezăpăceşte. Îţi spun eu: am văzut pe alţii. Pentru că să vezi d-ta: noi, românii, trebuie să ştimromâneşte, şi dacă învăţăm ungureşte, ne facem unguri şi nu mai suntem români cumsecade.Asta stă chiar în gazete. Şi pentru aceea, dacă dascălul ştie ungureşte, îi învaţă şi pe copii şi lestrică minţile. — Eu cred, răspunse Budulea, scoţându-şi nerăbdător fluierul din şerpar, că învăţătura elimba, şi cu cât mai multe limbi ştie omul, cu atât mai învăţat este. Uite, la fluierul meu suntşase borte, şi cânt mai bine pe el decât pe unul care nu ar avea decât o singură bortă; aşa e şiomul: câte limbi ştie, de atâtea ori e om.Şi Huţu voia să umble la aceeaşi şcoală cu mine fiindcă se gândea să şadă lângă mine şi să măîntrebe totdeauna când nu înţelege ceva. Dar el odată cu capul n-ar fi îndrăznit să grăiască. — Aşa-i, zise dascălul, mângâindu-se cu speranţa că într-un an Huţu tot n-are să înveţeungureşte, ba că are să uite în urmă şi ceea ce va fi învăţat.Când era să intrăm la dnul profesor, deterăm de o nouă greutate. Huţu nu voia deloc să intre.În zadar îi spuneam că trebuie să fie şi el, ba mai ales el, de faţă, zicea să intrăm noi şi săvorbim cu profesorul, că el merge apoi la şcoală. Dar, la urma urmelor, Huţu era băiat înţelept:el îşi călcă pe inimă şi intră cu noi.

Profesorul Wondracek era un om vesel şi, când intrarăm, se vedea că-i pare bine, fiindcă râdeadin toată inima. Dascălul Clăiţă şi Huţu rămaseră lângă uşă, iar eu înaintai cu Budulea şi-ispusei dlui Wondracek că, iacă, ăsta e Budulea, cimpoieşul de la noi, care are un băiat, peHuţu cel de lângă uşă, care pân-acum a umblat la şcoală la dascălul Clăiţă şi acum voieşte săfie primit. — Da, dnule, răspunse d-l Clăiţă, făcând un pas înainte. La noi a mers şi s-a purtat bine. — Şi ştie tot, adăugă Budulea. Mă rog, jupâne învăţător, să spui ce ştie Huţu, Mihail Buduleaîl cheamă, fiindcă mi-e copil, iară mie îmi zice Lăpădat; îi sunt tată. Spune, te rog, ca să ştie şidomnul ce-a învăţat Huţu.Dascălul Clăiţă era foarte învăţat, dar nu era deprins a vorbi cu dascălii papistăşeşti şi nici nu-i plăcea să stea faţă cu ei. Îi venea deci cam greu să se tălmăcească cu dnul Wondracek, un omcare nici nu ştia româneşte, ci vorbea de-ţi venea să fugi mâncând pământ. Acum era însăvorba de învăţătura ce-i dăduse lui Huţu; el făcu dar un al doilea pas înainte şi grăi aşezat: — Eu cred că dnul profesor îl va întreba la examen. Pentru ca să-l vedeţi d-voastre: eu nu ştiuce se cere la şcoala de aici, şi dnul profesor, care ştie, nu are decât să-l întrebe pe el, ca săvadă dacă ştie destul, prea mult ori prea puţin.El sări speriat la o parte. Numai acum băgase de seamă că stă pe covorul ce era întins pe jos.Dar dascălul Clăiţă, intrând odată în foc, nu-şi pierdea lesne sărita. — Pentru că să vedeţi d-voastră, urmă el, la noi se învaţă tot ceea ce trebuie să ştie un om casă poată trăi cum se trăieşte la sat: aici se cere altceva. Fără îndoială, mai puţin, dar altceva, ce poate că noi nu ştim, fiindcă nu avem nevoie să ştim şi nu este bine ca omul să înveţe lucrurice nu sunt de nici un folos, deoarece pierde vremea în care trebuie să înveţe lucrurifolositoare. Aşa se obişnuieşte la noi, la românii ortodocşi, fiindcă eu sunt ortodox şi băiatulde asemenea.Dnul Wondracek privea în tot timpul când la unul, când la altul dintre noi şi părea foartevesel, deoarece îşi stăpânea râsul.De când auzise cuvântul
examen
, Huţu uitase şi surtuc şi panta- loni şi stătea încordat la loculsău, iară acum înainta cu paşi hotărâţi şi băgând bine de seamă ca nu cumva să o paţă cadascălul Clăiţă, apoi se opri tocmai la marginea covorului, stând drept ca un par înaintea dluiWondracek şi aţintindu-şi ochii la buzele lui.Dl Wondracek privi câtva timp la el şi parcă era supărat, fiindcă nu-i mai venea să râdă. — Ştii ungureşte? — Nu ştiu. — Ştie, domnule! zise Budulea nerăbdător. În zadar spunea dascălul Clăiţă că n-a învăţatdecât a citi; în za- dar spuneam chiar eu că nu înţelege nimic, căci Budulea îl ruga pe dnulWondracek să-i dea o carte ungurească şi va vedea ce ştie. — Nu ştie să vorbească, dle, dar înţelege din carte. Profesorul Wondracek iar se făcu vesel, îidete lui Huţu o carte ungurească, pentru ca să vadă cum citeşte şi cum rosteşte vorbele. Huţu începu să citească cu glas tare, răspicat şi arătând desluşit fiecare comă, fiecare

punct.Îl văd parcă şi acuma pe Budulea. El stete niţel încremenit, apoi se apropie încet de dnulWondracek, îl atinse de mânecă şi-i şopti uimit: — Ştie, dnule, chiar să vorbească. Acum dnul Wondracek nu-şi mai stăpâni râsul. Dar tot înzadar îşi dete şi el silinţa să-l facă pe Budulea să înţeleagă că Huţu nu ştie decât să citeascăungureşte, căci în loc de a-l lămuri, îl făcea din ce în ce mai încurcat. Şi se vede că dluiWondracek îi plăcea încurcătura lui, fiindcă nu-l mai slăbea. Mai puse câteva întrebări luiHuţu, ca să vadă ce ştie din celelalte, apoi iar se legă de Budulea cel bătrân, care-i plăceamult, deoarece era scurt, gros, şchiop de piciorul stâng, rotund la faţă şi zâmbea când vorbeaicu el. — Băiatul nu ştie mult, zise el în sfârşit, dar îl primesc, fiindcă e feciorul d-tale, şi dacă va fisilitor, are să treacă examenul. E destul de mare, adăugă el aşezat, pentru ca să înţeleagă că-işade rău între copii dacă nu învaţă bine, pentru că atunci e ca măgarul între oi.Atât îmi trebuia şi mie. Întrebaţi dacă-mi părea bine? Dar se înţelege că-mi părea bine: nici numai mergeam, zburam spre casă, pentru că Huţu trebuia să locuiască cu mine; el era şi trebuiasă rămână sub scutul şi povăţuirea mea. Şi cum mergeam, eu mergeam iute, fiindcă eramfericit, dascălul Clăiţă grăbea, fiindcă era om neobosit, Budulea cel bătrân şchiopăta sprintenşi pe mărunţite cu noi, fiindcă nu-şi mai găsea rostul şi ar fi voit să afle vreun om ca să-ispună cele petrecute, şi numai Huţu venea aşezat şi cu paşi măsuraţi în urma noastră, ca şicând nici n-ar şti de ce e vorba. — Vino, măi, mai iute, îi zisei eu nerăbdător. — Lasă că vă ajung eu, răspunse el zâmbind.

II

Eram cinci inşi la precupeaţa Lenca Liuchici şi aveam două paturi şi o masă, iară Huţu seculca pe jos, fiindcă taică-său îi adusese o saltea cu paie, două perini, o velinţă, trei rânduri dealbituri, două pâini mari, un săculeţ de fasole, altul cu făină şi mămăligă şi o bucată deslănină, ca să-i fie pe două săptămâni. Seca Lenca avea două fete şi un copil, era sârboaică şivindea peşte la piaţă; ea se certa totdeauna pe sârbeşte când era acasă, şi pe româneşte în piaţă, dar altminteri era femeie bună şi ţinea la noi, fiindcă eu şi Ioţa îi plăteam şi cumâncarea, iară ceilalţi doi, care erau preparanzi, şi Huţu îi plăteau pentru pat şi pentru loculsaltelei, mai având ca să le fiarbă, din al lor, şi de mâncare, când aveau câte ceva. Huţu nu plătea decât pe jumătate, adică şaizeci de creiţari pe lună, fiindcă îi aducea în toate dimineţilecoşurile cu peşte verde şi pe cel cu peşte uscat, făcea foc, mătura în casă, spăla vasele, căraapă şi aducea iar coşurile acasă, când se însera, şi atunci mă duceam şi eu să-i ajut, pentru căîmi plăcea să port coşul cu peşte, şi peştele mirosea frumos.Aşa se petreceau lucrurile pe vremea aceea, şi vremile erau atunci minunate.Budulea cel cu fluierul în şerpar venea în toate vinerile şi ne adu- cea câte ceva de acasă. El pleca de joi şi venea încet, dar totdeauna cu traista plină. Iară când întâlnea vreun drumeţ, prindea vorbă cu el şi, dacă drumeţul nu-l întreba, el îi spunea fără să fie întrebat: "Mă duc şieu la oraş, fiindcă am un fecior la şcolile cele mari. Are să iasă dascăl. Eu sunt Budulea,cimpoieşul de la Cocorăşti." Iară seca Lenca se bucura totdeauna când joi de cu seară nepomeneam cu el, pentru că Budulea ştia o mulţime de minciuni şi niciodată nu venea cu mânagoală. Vineri după-amiazi Budulea iar se întorcea acasă şi le spunea drumeţilor c-a fost laoraş, fiindcă are un fecior la şcolile cele mari.Dar după ce se întorcea acasă, Budulea se făcea trist. De când avea şi el un fecior la şcolilecele mari, se gândea mereu că, oare ce poate să se fi ales de Safta; nu se putea el bucura aşasingur, când şi ea trebuia să se bucure cu el dimpreună. Şi când se gândea cum s-ar bucuraSafta dac-ar afla că feciorul ei are să fie dascăl, ochii i se umpleau de lacrimi şi credea că,moartă să fie, ar scoate-o din pământ.Şi pentru aceea Budulea nu-şi mai găsea tigna de mai nainte şi era mereu dus în drumuri.Apoi a venit peste câteva săptămâni dascălul Clăiţă şi cu Budulea şi cu nevasta lui Budulea,care era mama lui Huţu, şi părea acum mai bătrână decât Budulea.Dascălul era foarte aşezat, ca şi când ar fi stat înaintea episco- pului. Budulea râdea în el, caomul care a făcut o poznă din cele mai bune, iară Buduleasa era nerăbdătoare, ca şi când ar fistat pe spini şi jăratic.Dar ziua aceea nu era vineri, şi noi eram la şcoală. Budulea s-a gândit dar să vie ca să-l ieie peHuţu şi să-l ducă acasă, dar să nu-i spuie nimic, pentru ca să vadă ce zice.Fiind însă că noi eram în clasă şi profesorul ne vorbea tocmai de- spre cele patru părţicardinale ale universului, Budulea a deschis uşa, a băgat capul prin deschizătură şi-a strigattare: — Măi Budulea taichii! De-atunci a rămas Huţu "Budulea Taichii". Dnul profesor Wondracek a sărit mânios, fiindcă Huţu s-a ridi- cat şi-a zis: "Noi suntem, domnule profesor!" iară băieţiiau început să râdă.Dar când Budulea a intrat, a zis: "Vreau să-l duc acasă, ca să vadă pe maică-sa", domnulWondracek nu mai era mânios şi mi-a dat şi mie voie să plec, fiindcă şi eu voiam să văd pemama lui Huţu.Huţu însă nici acum nu mergea iute. El era băiet de cinci ani când plecase maică-sa; o ţinea bine minte şi, precum a aşteptat zece ani ca să o vadă, mai putea aştepta încă cinci minute.Când am ajuns apoi acasă, la seca Lenca, dascălul era mişcat, Bu- dulea iarăşi râdea în el, secaLenca stătea cu fetele ei privind ca la o minune; iară eu nu cunoşteam pe mama lui Huţu,fiindcă n-o

văzusem niciodată.Huţu o cunoştea şi s-a dus să-i sărute mâna, dar ea n-a primit, ci i-a zis că s-a făcut mare şi s-auitat la el. Şi el s-a uitat la ea şi i-a zis că a îmbătrânit. Apoi n-au mai zis nimic, ci au stat faţăîn faţă şi s-au uitat amândoi aşa în vânt. — Nu-ţi pare bine că vezi pe maică-ta? a grăit atunci Budulea ap- ropiindu-se. — Îmi pare bine, taică, a răspuns Huţu, şi şi-a băgat mâna în bu- zunarul pantalonilor. După aceea Huţu a ieşit afară şi a început să plângă, iară maică-sa a ieşit după el, ca să plângăşi ea; am început să plâng şi eu, fiindcă nu mai văzusem pe Huţu niciodată plângând. Dar Budulea râdea acum şi se uita la noi; pentru aceea am ieşit şi eu afară şi, când am văzut căHuţu plânge, iar mumă-sa îl ţine în braţe şi-l sărută, m-am oprit cuprins de fiori înaintea lor.Întrebaţi dacă-mi părea bine? Îmi venea parcă să ţip de bucurie, dar am plecat, ca să nu-isupăr.De-aici înainte Budulea venea cu nevasta la oraş şi le zicea drumeţilor: "Mergem la oraşfiindcă avem un fecior la şcoala cea mare. Are să iasă dascăl." Iară când venea singur, el lezicea: "Mergem, când eu, când nevastă-mea, la oraş fiindcă avem un fecior la şcolile celemari. Învăţătură cere multă cheltuială şi nu putem să ne pierdem ziua amândoi, adică atât eu,cât şi nevasta mea. Eu sunt Budulea, cimpoieşul de la Cocorăşti."

III

Iară noi umblăm la şcoală, Budulea Taichii şi eu, amândoi din Cocorăşti, amândoi în gazdă laseca Lenca.În ziua întâi Budulea voia cu orice preţ să rămâie stând lângă uşă, şi numai după multăstăruinţă se hotărî să se aşeze pe cea din urmă bancă. Îi părea că toată lumea îl ştie, îl cunoaşteşi se întreabă cum adică să fie el îmbrăcat în hainele dascălului Clăiţă şi să umble la şcoală totcu domnişori. Încetul cu încetul, însă, el s-a deprins, şi în cele din urmă a ajuns că nici unuldintre băieţi nu putea să-l scoată din ale lui. Un obicei a păstrat cu toate aceste: îndată ce soseaacasă, el se dezbrăca, îşi curăţa hainele, le împăturea cu multă băgare de seamă şi le punea înladă, apoi lua cartea şi învăţa lecţia.Seca Lenca nu ne dădea lumânare, ci trebuia să ne cumpărăm noi din banii noştri. Pentru ca sănu fie nici o supărare, avea fiecare lumânarea sa şi, dacă astăzi învăţam la lumânarea mea,mâine luam pe a ta, şi aşa mai departe. Budulea n-avea niciodată lumânare, şi aşa el se silea săînveţe ziua, dar când eu îl chemam la lumânarea mea, el zicea că nu poate să înveţe cu ceilalţi,fiindcă-l supără.Iară când n-avea nici unul lumânare, ne culcam, noi în paturi şi Budulea pe salteaua cu paie,apoi spuneam poveşti. Fiind însă că adeseori se întâmpla că unul spunea povestea şi ceilalţiadormeau, s-a hotărât ca atunci când povestitorul zice "ciolan", toţi ceilalţi să zică "ciorbă", pentru ca astfel să se dea pe faţă cel ce adoarme înainte de vreme şi să-şi afle cuvenita răsplatăîn ghionturi numărate.S-a întâmplat dar că domnul profesor Wondracek ne vorbea de- spre cele cinci rase aleneamului omenesc şi, trecând la indieni, a zis că sunt nişte oameni foarte groşi la ciolan.Atunci Budulea Taichii a strigat tare: "ciorbă!", iar profesorul Won- dracek a sărit mânios,fiindcă băieţii au început să râdă în hohote. — Ce a fost asta? întrebă el aprins. Eu mă temeam că acum Budulea Taichii are să fie pedepsit; am grăbit dar să răspund eu pentru el, fiindcă ştiam ungureşte.Şi atunci a râs domnul profesor Wondracek şi l-a întrebat pe Bu- dulea dac-a înţeles, iar Budulea a răspuns că da.— Atunci să-mi spui, grăi profesorul cu îndoială. Budulea îşi netezi părul pe frunte, îşi potrivihainele pe trup, ieşi din bancă şi înaintă cu paşi hotărâţi la locul unde stăteau băieţii când îşispuneau lecţia, apoi se opri şi aşteptă să fie întrebat.Fiindcă Budulea era cel mai mare în şcoală şi fiindcă cu toate astea el era Budulea Taichii, băieţii râdeau totdeauna când îl vedeau şi râdeau mai ales acum, pentru că Budulea vorbeafoarte scâlciat ungureşte. Dar el vorbea şi ştia ce vrea să zică şi parcă-i părea bine că băieţiirâd. Pentru aceea băieţii râdeau din ce în ce mai puţin, şi mai ales după ce profesorul i-a spussă zică lecţia de ieri, ei nu mai râdeau deloc, iară mie îmi părea bine, fiindcă Huţu ştia lecţia şio spunea frumos. — Bine! zise domnul profesor Wondracek. Vezi io scri la tine
"kitünö, eminens!"
. Iară de aiciînainte domnul profesor Wondracek ţinea la Budulea, şi de câte ori vreunul dintre băieţi nuştia lecţia, îl chema pe Budulea, ca să i-o spună el.Când a venit apoi examenul cel mic, Budulea Taichii a fost clasifi- cat la locul al cincilea, şinouă, băieţilor, ne părea bine, fiindcă Budulea era în clasa noastră, iară celelalte clase n-aveaunici un fel de Budule.În urmă, domnul profesor Wondracek l-a întrebat pe Budulea din ce trăieşte. El a răspuns căare din ce trăi, fiindcă plăteşte şaizeci de creiţari pe lună la seca Lenca, poartă coşul cu peşte,mătură casa, face foc şi cară apă. Cu toate acestea, profesorul Wondracek l-a luat la el, şi deaici înainte Budulea nu mai plătea şaizeci de creiţari şi nu mai purta coşul cu peşte, ci curăţeaghetele şi hainele domnului profesor, mătura şcoala şi umplea pipele domnului Wondracek şi,afară de aceste, aducea doi băieţi din clasa întâi la şcoală şi îi ducea iar acasă. Nouă, celor de la seca Lenca, ne părea rău, fiindcă acum nu mai era cine să ne spună ce ziceseca Lenca când se ceartă pe sârbeşte cu fetele ei, căci numai Huţu învăţase sârbeşte; dar mieîndeosebi tot îmi părea bine, pentru că Huţu era din sat de la noi şi ţinea la mine, iară cei doi băieţi îl apucau unul de-o mână, cellalt de alta şi îi ziceau:

"Budulya bacsi".Budulea cel bătrân venea acum tot a doua săptămână la oraş şi le spunea drumeţilor că are unfecior care e dascăl pe doi copii de domn şi e mâna dreaptă a dascălului de la şcolile celemari. Deoarece însă Huţu locuia acum la şcoală şi nu mai avea ce să-i aducă, bătrânul veneacu câte o traistă de cireşe, de pere primării, de mere vărgate ori cu câte un coş de căpşune, pecare le împărţea între noi. Pentru aceea, când îl vedeam, strigam cu toţii: "Iacă taica!", şi neadunam împrejurul lui.El zâmbea şi-l întreba pe fiecare de nume, iar mie îmi părea bine, fiindcă Budulea eracimpoieşul de la noi şi ţinea şi el la mine.La capătul anului lucrurile s-au schimbat. Eu am plecat acasă, iar Budulea Taichii a rămas ladomnul profesor Wondracek.Dascălul Clăiţă era nenorocit, fiindcă auzise că domnul Wondracek voieşte să treacă pe Huţula şcolile latineşti. Era o curată hoţie să ia băiatul pe care l-a crescut el în şcoala lui şi să-lnenorocească, depărtându-l de la dăscălie, pentru ca să-l scoată, te pomeneşti ce, popă, ba poate chiar avocat.— E rău, foarte rău, zicea el. Pentru că să vezi d-ta: e adevărat că trebuie să fie şi popi şi altneam de oameni, dar cel mai mare lucru e dascălul, şi aşa oamenii cei mai aleşi trebuie să fiedascăli.Însă Budulea nu voia să înţeleagă nenorocirea ce i se pregătea lui Huţu. El ştia un lucru: căfluierul lui are şase borte, şi când auzea că Huţu are să înveţe latineşte, greceşte, ba chiar şinemţeşte, îi venea să sară cuc de bucurie şi, mergând la oraş, le zicea drumeţilor: "Am unfecior la învăţătură. Are să iasă dascăl mare. Vorbeşte sârbeşte şi ungureşte, iar acum învaţălatineşte, greceşte şi nemţeşte: nu-i mai lipseşte nici o limbă pentru ca să fie cele şasedepline."Căci, după cum ştia Budulea, nu erau atunci pe lume decât şase limbi, fiindcă franţuzeasca eraun fel de nemţească, ruseasa un fel de sârbească, iar turceasca un fel de limbă păgânească, pecare puteai s-o înţelegi în latineşte, căci, după cum spune dascălul Clăiţă, şi latineasca era olimbă păgânească. Huţu putea dar să se înţeleagă cu toată lumea.Drumeţii dădeau din cap şi, întorcându-se acasă, spuneau că este la Cocorăşti un cimpoieşcare are un fecior foarte învăţat, ce ştie toate limbile, şi că l-au văzut chiar ei pe acel cimpoieş,care e un om scurt, gros, şchiop de piciorul stâng, rotund la faţă şi zâmbeşte totdeauna cândvorbeşti cu el.

IV

Eu am trecut în clasa a patra, iară Budulea Taichii s-a făcut stu- dent, şi iar îmi părea straşnic,ca şi pe timpul când eram la dascălul Clăiţă, încât parcă nu mai îndrăzneam să vorbesc cu el şimă simţeam mângâiat când el vorbea cu mine. Când avea timp, el venea la noi, mă întreba cefac şi-mi spunea ce mai face el. Apoi, când se ducea la plimbare cu cei doi copii, venea iar pela mine şi mergeam împreună. Fiindcă era toamnă, frunzele căzuseră şi noi căutam castanesălbatice printre frunze ca să vedem care ştie să arunce mai departe, ceea ce copiilor le făceamultă plăcere.După aceea a venit Crăciunul, şi Budulea Taichii a căpătat voie să se ducă pe opt zile acasă.Era zăpadă, şi el se găti să plece pe jos, cu Ioţa Vătriceanu, cu Petru Popescu şi cu NicăDârăilă, feciorul preotului din Fundureni. Când am auzit că ei pleacă, am zis că mă duc şi eucu dânşii, iar Huţu, văzând că voiesc să merg, m-a luat şi pe mine, şi eram foarte vesel, căci Nică era băiat de tot hazul, ştia să facă o mulţime de pozne şi ne aşteptam să întâlnim pe drumsania noastră, care să ne ducă până la Cocorăşti. Eu eram fericit, căci acum mergeam şi eu pe jos acasă, iară Budulea Taichii mergea mai încet decât de obicei, fiindcă ducea şi o legătură, încare-şi strânsese un calendar pentru dascălul Clăiţă, o fundă făcută din panglică albastră pentru Neli şi cinci iconiţe pentru celelalte fete ale dascălului, şi tot în acea legăturică maiavea şi pălăria cea nouă, ce-şi cumpărase pentru Crăciun, şi, afară de aceste, învăluit bine într-o hârtie groasă, nişte peşte uscat, fiindcă atât lui Budulea, cât şi Budulesei le plăcea peştelesărat. El ţinea dar legăturica departe de trup şi o purta cu băgare de seamă, penru ca nu cumvadeosebitele lucruri dintr-însa să se strice unul pe altul.Eu nu duceam nimic, dar zgribuleam de frig şi-mi era ruşine să le-o spun, deci aş fi dorit săîntâlnim cât mai curând sania.Când am sosit, amorţit de frig, la Cocorăşti, îmi era frică să mă duc acasă; pentru aceea Huţu avenit cu mine, ca să spună că el e de vină că m-a luat şi pe mine, şi toate au fost bine, fiindcă mama se bucura că n-am degerat pe drum, iară tata zicea că aşa trebuie, ca vionicii se umble pe ger şi frig.De la noi Huţu se duse acasă. Budulea şi Buduleasa nu ştiau ce să-i facă, unde să-l pună şicum să-şi arate părerea de bine, căci acum întâia oară îşi aveau feciorul acasă la dânşii. Demult se vorbiseră ca de Crăciun să meargă împreună la biserică, fiindcă Safta nu-l auzise încă pe Huţu cântând în strană, şi Budulea îi zisese de multe ori: "Să-l auzi şi vei vedea că nicichiar dascălul nu cântă mai bine!"Dar când erau să plece, Buduleasa, muma lui Huţu, s-a oprit în pragul uşii, zicând că ea nu poate să meargă cu Huţu la biserică, pentru că tot satul s-ar uita la el, iar de la el la dânsa.Huţu n-a răspuns nimic, ci s-a întors în casă, iară Budulea a grăit: "Aşa-i! pentru ce sămergem noi la biserică dacă putem să rămânem toţi trei acasă!", şi Budulea se bucura acum cănu s-a dus la biserică, ci au rămas toţi trei, el şi nevasta lui şi copilul lor, împreună, ca săvorbească, să fie veseli şi ca Huţu să le mai spuie despre cele ce se petrec la şcoală şi la oraş. Numai Safta era tristă şi zicea mereu că-i pare rău, că, pentru dânsa, ei n-au putut

merge la biserică, dar ea cu toate aceste, în fundul inimii, era fericită şi, când a mai ieşit ca să caute demasă, parcă-i venea să plângă.Fiind dar că Huţu nu s-a dus la biserică, dascălul Clăiţă era foarte nenorocit.În tot timpul sfintei liturghii el stătea ca pe jăratic şi privea mereu la uşile bisericii, că doarăva vedea pe Huţu intrând, iar când vedea că nu vine şi nu vine, i se urca sângele în cap,fiindcă-i era ruşine de satul adunat în biserică şi de oamenii care-şi ziceau: "Iaca, se vede ceom a făcut dascălul nostru din Huţu lui Budulea!"Aşteptase de mult ca Huţu să vie de Crăciun acasă, pentru ca să-l ia la răfuială pentru purtărilelui nemaipomenite şi să-i arate cum nu trebuia să meargă, după vorbele dascălului papistăşesc,la şcolile latineşti: acum Huţu venise, era în sat şi nu voia să ştie de nimic. Când ieşi dar din biserică, dascălul Clăiţă o luă drept spre partea satului în care locuia Budulea, căci nu se mai putea stăpâni. — Adică te-ai făcut păgân? strigă el încă din tindă. Te-ai lepădat de mine, te-ai lepădat desfânta biserică în care ai crescut, în care te-am crescut eu, ca să fac om din tine! Pentru că săvezi tu: dacă n-aş fi fost eu, ca să-ţi dau cele mai dintru început şi mai de căpetenie şi maifolositoare învăţături, ai fi rămas tot atât de prost ca ceilalţi oameni, care nu ştiu nimic, fiindcăn-a fost cine să-i înveţe: şi fiindcă eu îţi voiam binele, ca să te scot cu vremea dascăl, nu maivoieşti să ştii de mine, nu mai voieşti să umbli la biserică, te crezi cine ştie ce. Dar ce vrei săte faci acum? calvin? papistaş? popă? notăraş? Spune-mi, ce?Huţu rămase ca trăsnit din senin înaintea lui. — Dascăl mare, jupâne învăţător, răspunse Budulea, apropiin- du-se cu sfială, dascăl întâi,care ştie toate limbile şi spune celuilalt dascăl ce trebuie să înveţe pe copiii oamenilor. Altlucru nu se poate. Dar fiindcă n-a venit decât ieri acasă şi fiindcă maică-sa, nevastă-mea, nuvoia să meargă la biserică, a rămas şi el acasă cu noi, cu părinţii lui, cu mine, care îi sunt tată,şi cu maică-sa, nevastă-mea, fiindcă ni-e copil şi ţine la noi ca la părinţii lui. — Prea bine, prea bine! grăi dascălul mai domol. Nu ştiam. Copiii trebuie să ţină la părinţiilor şi la dascălul lor, fiindcă el este părinte sufletesc: acesta e cel dintâi lucru pe care trebuiesă-l înveţe copiii la şcoală. E foarte frumos că Huţu ţine la părinţii lui, şi-mi pare bine: dar   atunci pentru ce s-a dus fără voia mea la şcolile latineşti? Ştii tu, mă, urmă el cu asprime, căeu aveam de gând să te scot dascăl în sat şi să-ţi dau pe fata mea, Cornelia, de nevastă? — Una ca asta nu se poate! strigă Budulea scos cu desăvârşire din sărita lui. — Ştiu, răspunse Huţu rece ca la examen, precum mi-aţi spus-o de mai multe ori, şi i-am aduso fundă de panglică albastră pentru Crăciun. — Atunci pentru ce te-ai dus la şcolile latineşti? întrebă dascălul cu totul domol.Aceasta era întrebarea la care se aştepta Huţu şi la care de mult îşi pregătise răspunsul; el făcudar un pas înainte, îşi potrivi hainele pe trup, răsuflă o dată din greu, apoi grăi răspicat şidesluşit: — Jupâne învăţător! Profesorul, domnul Wondracek, a zis că mă dă la gimnaziu şi i-am spuscă nu se poate, fiindcă d-ta ai zis că trebuie să mă duc la preparandie, ca să mă fac învăţător.El a răspuns că tocmai spre a mă face învăţător trebuie să învăţ mai nainte latineşte. Eu atuncii-am spus că nu se poate, fiindcă d-ta ai zis că limba latinească e o limbă păgânească. Elatunci a râs şi a zis că eu sunt prost, deoarece chiar limba românească e şi ea un fel de limbălatinească, şi că nu pot să fiu profesor dacă nu ştiu latineşte. — Vezi, grăi dascălul pus pe gânduri, despre aceasta am citit şi prin gazete. Pentru că să vezişi tu: eu am vreo nouă foi de gazete, pe care le ţin, fiindcă e în ele pe ici, pe colo câte cevafrumos şi folositor şi e bine ca omul să strângă asemenea gazete. În cărţile noastre româneşti,cum le avem în biserică, nu stă nimic despre aceasta, dar în gazetele ieste mai noi se zice călatinii erau păgâni, cum sunt bunăoară turcii, şi aveau un împărat Laţium, care vorbearomâneşte, şi de-acolo ne numim noi români. Aşa ceva... nu ţin bine minte. Tu ştii acumlatineşte: să fie oare ca româneşte? — Tocmai pe tocmai! răspunse Huţu. Latineşte se zice:

Hic gallus

cantans, in arbore sedens, pira poma comedens, chichirichi dicens

— Auzi vorbă! strigă Budulea încântat. Curat latineşte le spune! — Dar nu prea seamănă a româneşte, adause dascălul. — Cum nu?! zise Huţu.

Gallus
e cocoş,
cantare
e cântare,
arbore
e arbure,
pira
e pară,
poma
e poamă,

sedere
e şedere,
dicere
e zicere. — Da, cam aduce, cam aduce... zise dascălul pus pe gânduri. Nu-i vorbă, e mai bine să ştieomul şi latineşte. Se vede că e românească stricată, bunăoară cum vorbesc ungurii. Multe maiscornesc oamenii. Şi cum ziceai că sună cocoş? —
Gallus
. — Nu aduce cu româneşte, dar sună frumos.
Gallus
, parcă vezi cocoşul. — Frumoasă vorbă! adause Budulea. Şi cum zice om? —
Homo
. — Auzi vorbă. Seamănă. Dar muiere? —
Mulier
. — Curat româneşte! — Dar aceea ce e, când popa papistăşesc zice:
Dominus vobiscum
?— Domnul cu voi. — Auzi! frumos o scoate! grăi acum dascălul cu totul îmblânzit. E bine să ştie un dascăl şilatineşte. Pentru că să vezi tu: se pot găsi şi în latineşte cărţi scrise despre lucruri folositoare şile poţi citi. Dar omul trebuie să fie înainte de toate creştin şi să ţină la limba lui, pentru că nu enici o limbă mai frumoasă la sunet şi mai desluşită la înţeles decât cea românească. Să vii lamine, să-ţi arăt gazetele mele şi să-mi mai spui despre cele latineşti.Seara jucam cu toţii cărţile, pe nuci, la dascălul Clăiţă, care stătea la o parte, între gazetele lui,şi cerea mereu cuvinte latineşti de la Huţu. El avea cinci numere din
Gazeta Transilvaniei
şi patru din
Foaie
pentru minte, inimă şi literatură
şi acum căuta mereu locul unde se
vorbeadespre Laţium. — E, în sfârşit, bine să le ştii şi aceste, zicea el din când în când, fiindcă se vorbeşte câteodatădespre ele, şi e frumos să ştii care din neamul nostru au fost împăraţi şi să arăţi, negru pe alb,că nici noi nu suntem un neam prost.Dar Huţu nu prea băga de seamă la aceste, căci el era cel mai nenorocit om de pe faţa pământului.Înainte de toate se simţea ca într-o lume cu desăvârşire străină. Chiar şi casa dascălului păreaalta decât aceea de care-şi aducea aminte: uşile şi ferestrele îi păreau grozav de mici şi tavanulfoarte jos, apoi toate, chiar şi îmbrăcămintea fetelor, erau sărăcăcioase. După aceea, fusese primit cu prea multă răceală. Afară de Livia care grăbise veselă la dânsul, toate celelalte fete,dimpreună cu dăscăliţa, vorbeau cu el ca şi cu un străin. Linică parcă se temea de el. Mili,care crescuse acum mare, fiindcă trecuse şase ani, stătea sfiită la o parte şi-l privea cu ochimari; Veturia nici nu voia să ştie de dânsul, iar la Cornelia nu îndrăznea el să privească.Cornelia îi dăduse mâna; atât ţinea minte. Apoi mai ţinea minte că ea a zis că e pagubă de banii pe care i-a dat pentru funda cea de panglică albastră, fiindcă asemenea funde nu suntdecât pentru domnişoare, dar îi mulţumeşte pentru ea şi o va păstra ca un semn de aducere-aminte. Livia, dimpotrivă, era mâhnită că i-a adus numai o iconiţă, ca la copii, iar Linică îşirupsese peste puţin iconiţa în două. Mili tăcea cu iconiţa în mână: într-un târziu, ea o privi cusfială, apoi iarăşi o strânse şi urmă a se uita cu ochi mari la Huţu.După toate acestea, Huţu mai juca şi cărţi. Când câştiga, mâinile îi tremurau fiindcă se ştia încâştig, iar când pierdea, ele îi tremurau fiindcă pierdea: ar fi voit ca tot alţii să piardă ori săcâştige, pentru ca el să se poată mereu bucura de hazul lucrului. El se juca însă mai ales cuCornelia; de mine, de Livia şi de Veturia nici nu ţinea seama, iar noi trei ne ţineam strânşi şiaşa îi băteam mereu. În cele din urmă, Huţu pierdea întruna. Mili se apropiase încetul cuîncetul de el, se pusese pe scaun lângă dânsul şi nu-i dădea pace. Ce-i drept, ea nu-i vorbeanimic, chiar nici nu se mişca, dar stătea alipită de dânsul, şi asta îl zăpăcea. După aceea Liviase apropiase de cealaltă parte şi-i şoptise la ureche, destul de tare ca să auzim cu toţii: — Aşa-i că dacă mai vii o dată îmi aduci şi mie o fundă, dar să fie roşie!Cornelia s-a uitat atunci la ea şi a zis: — Nu ţi-e ruşine? Iar Huţu s-a roşit până la urechi şi nu mai ştia să deie cărţile. Iară mie îmi părea bine, fiindcă mi se umplea căciula de nuci şi puteam să-i fac mereu parte şi Veturiei,care şedea în genunchi pe scaun şi se supăra când pierdea, mai ales dacă se nimerea ca Liviasă câştige, şi Livia câştiga mai des decât toţi. Când ne-am dus apoi acasă, eram somnoros şi nu ţin minte decât atât că, după ce am ieşit,dăscăliţa a strigat în urma noastră: — Huţule! spune maică-ti că, mergând la biserică, să treacă pe la mine, ca să mergemîmpreună.Iar Cornelia ne-a zis încă o dată "noapte bună", şi Mili a întrebat pe Cornelia dacă vine Huţuşi mâine.

V

A doua zi de Crăciun oamenii ştiau să spună că dascălul Clăiţă a scos o învăţătură nouă despreîmpăratul din care se trage neamul românesc şi că Huţu are să aducă învăţătura aceasta în sat;iar când Huţu a venit de Paşti acasă, ei îl întrebau cum stă cu Ler-împărat, din care se tragromânii; fiindcă el zicea că despre aceasta n-a învăţat încă, tot satul ştia că are să mai steiemult la şcoli.Dascălul Clăiţă zicea acum că are să steie încă doi ani, deoarece mai sunt şi alte lucruri pecare trebuie să le înveţe.Huţu era dar fericit, căci acum nici dascălul Clăiţă nu mai era supărat.Însă, oricât de bun băiat ar fi fost, avea şi el păcatele lui. Pe când umblase la şcolala din sat,avusese dorinţa de a se face dascăl ca Claiţă; în urmă, după ce s-a dus la oraş, dorinţa lui erasă se facă profesor ca domnul Wondracek; acum, în sfârşit, umblând la şcoli latineşti, voia săse facă profesor de gimnaziu şi îşi întipărise atât de viu acest gând, încât se făcuse chiar maiaşezat de cum fusese, îi plăcea să explice toate lucrurile şi luase întru toate apucăturile profesorului său. Fiind însă că acest profesor era călugăr, ca toţi profesorii noştri, BuduleaTaichii mai avea şi dorinţa tainică de a se face călugăr şi, când eram singuri, îmi spunea mereucă are să ceară voie de la Clăiţă spre a se putea călugări.Iară eu îl vedeam, în gândul meu, pe Budulea Taichii călugăr, ca profesorii noştri de gimnaziu.A venit apoi toamna. Am plecat singur acasă, căci Huţu trebuia să rămână cu cei doi băieţi.Cornelia era acum cu totul mare şi se plimba cu dascălul din Strântea, care venea în toateduminicile, după-amiazăzi, la Cocorăşti, în vreme ce Livia mă întreba mereu când vine Huţu,iară Veturia şi Mili, cea mai neastâmpărată dintre toate, se jucau de-a "tai mălai" cu mine şi cuceilalţi.De culesul viilor a venit şi Huţu pe două săptămâni acasă. Se juca şi el cu noi, era sprinten şivesel, şi parcă nu-i şedea bine. Stăteam doi câte doi, ţinându-ne de mână. Când el se puneaînaintea noastră şi zicea "tai mălai în două şi ne dă şi nouă", noi trebuia să fugim unii ladreapta şi alţii la stânga, iar el trebuia să prindă pe una dintre fete şi atunci se ţinea de mână cudânsa, pentru ca să-i ia locul cel ce rămânea singur.Când zicea "tai mălai", el privea totdeauna la Livia, şi mai ales pe ea voia să o prindă, căciacum se juca şi ea cu noi, iar noi râdeam, fiindcă nu putea să o prindă decât foarte târziu,când, obosită de fugă, ea se lăsa moartă în braţele lui. Atunci obrajii lui se roşeau şi noirâdeam cu atât mai vârtos. Pe Veturia nu putea s-o prindă niciodată, iar pe Mili o prindea pe loc, fiindcă ea nu putea să fugă de el, ci se oprea speriată înaintea lui, ştiind că el are să osărute.Dascălul Clăiţă zicea că Huţu are să stea patru ani la şcoală, şi era foarte vesel că poate să maistea de vorbă cu dascălul din Strântea, care, deşi om tânăr, ştia foarte multă carte şi spunea căCornelia e muma celor trei Grachi, iar Veturia muma lui Coriolan, ceea ce-i plăcea lui Clăiţă,deoarece amândouă erau fetele lui şi nu ştiuse pân-atunci pentru ce le-a dat aceste nume.Aşa au trecut apoi vacanţele şi câteva săptămâni în urmă eram iar la şcoală.Huţu parcă nu mai era întru toate precum fusese mai nainte; se făcuse tăcut şi vorbea mai rar cu mine, ba adeseori parcă era supărat dacă prindeam vorbă cu el.Într-o zi ne pomenirăm cu dascălul Clăiţă, care venise la oraş cu dascălul din Strântea, cumuma acestuia, care era văduvă, cu Livia şi cu Cornelia.Budulea cel bătrân, care venise şi el ca să-şi vadă feciorul, mă întrebă dacă Huţu e amărât. Amrăspuns că nu, căci Huţu iar se făcuse foarte vesel după ce văzuse pe Clăiţă cu Cornelia şi cuLivia. Atunci se făcu şi Budulea foarte vesel, deoarece Cornelia era logodită cu dascălul dinStrântea şi curând avea să se facă nunta. — Am zis că nu se poate, îmi grăi el nedumerit. Dar steie chiar zece ani la şcoală, el trebuie săiasă tocmai ca dascălul din Strântea, şi atunci are să ia pe a doua fată a dascălului. Aşa trebuiesă fie.Şi zicându-le aceste, Budulea râdea ca omul gata de a face o poznă din cele mai minunate.Eu eram uimit. Înţelegeam acum pentru ce Huţu se făcuse atât de tăcut. El era adică îndragoste cu Livia şi avea să se însoare cu ea. Mă uitam la amândoi şi mi se păreau atât de nuştiu cum, încât mă temeam să privesc lung la dânşii. Mai ales Huţu îmi era mai straşnic decâttotdeauna. Numai acum băgai de seamă că începe să-i crească mustaţa şi că bărbia îi eraacoperită cu păr moale, ca şi când ar fi brumată.Iară ea, Livia, era neastâmpărată, în vreme ce el privea mereu în ochii ei.După ce Clăiţă s-a întors iar cu fetele şi cu Budulea cel bătrân la Cocorăşti, eu mă gândeammereu la Huţu şi la Livia, îi vedeam ţinându-se neîncetat de mână, cum îi văzusem în maimulte rânduri, şi-mi închipuiam cât de grozav trebuie să fie când cineva e în dragoste cucineva.Mă cuprinsese un simţământ dureros, o tainică amărăciune de care nu mă mai puteam feri,fiindcă înţelegeam că Huţu nu mai poate să ţie la mine, că toată dragostea lui se revarsăasupra Liviei. El venea tot mai rar pe la mine, şi în cele din urmă nu ne mai vedeam, decât dincând în când.Primăvara, când dă mugurul, noi, băieţii, ieşeam la morminte, ca să ne învăţăm lecţia la aer curat, plimbându-ne printre vişinii înfloriţi, ori stând culcaţi pe iarba fragedă şi presărată peici, pe colo cu flori de primăvară. Venea câteodată şi el. Îl vedeam plimbându-se de-a lungul şanţului cu cartea în mână, dar deodată se întindea pe iarbă, îşi punea cartea la o parte şi rămânea timp îndelungat privind lacerul albastru ori la norii ce se perindau pe deasupra lui.Eram foarte nenorocit fiindcă vedeam că-l munceşte ceva şi mie nu vrea să-mi spună nimic,că stă bucuros cu gândurile lui. — Huţule, i-

am zis într-o zi, când mă aflam la dânsul, aşa-i că tu ai să te însori cu Livia?El tresări ca şi când ar fi fost prins asupra unei fapte rele, a privit lung la mine, apoi s-aridicat, s-a oprit înaintea mea şi a grăit aşezat: — Tu nu înţelegi lucrul ăsta... Da, am să iau de nevastă pe Livia. Am să fiu bărbatul ei. Dar tunu ştii ce va să zică aceasta. Vezi, urmă el peste puţin, mai cu inimă, îţi vine un fel deameţeală, lumea întreagă parcă ţi se scaldă în valuri de aur şi atunci nu zici nimic, ci gândeştinumai: am să o iau de nevastă, iară dacă nu s-ar putea, nu ştiu ce are să fie.Vorbele îi ieşeau foarte în silă şi eu vedeam din faţa şi ochii lui, vedeam din felul cum mi lespunea că-i pare rău că le-a zis; doream dar să nu le fi auzit. — Tu înţelegi, urmă el nedumerit. Am să fac la toamnă examenul, apoi trec la preparandie,dacă nu mă vor primi la teologie. Fac examenul pentru două clase deodată, ca să fiu cu atâtmai degrabă gata, apoi o iau pe Livia şi mă fac dascăl, dacă nu mă primesc în teologie. — Te primesc, fără îndoială, strigai eu cuprins de bucurie, fiindcă nu e cu putinţă să nu te primească.Bogoslovii erau toţi oameni mari, cu barbă şi cu mustăţi... Unii fuseseră dascăli şi acumveniseră cu nevestele şi cu copiii lor la teologie, ca să se pregătească pentru preoţie; alţiiterminaseră patru ori mai multe clase gimnaziale, şi iar alţii fuseseră chiar jurişti şi acum seîntorseseră cu gândul de a se face protopopi. Episcopul trebuia dar să-l primească numaidecât pe Huţu, fiindcă şi el avea barbă şi mustaţă.Eram deci iar fericiţi, căci acum iar ne întâlneam adeseori cu Huţu; ne întâlneam, însă parcăera între noi o înţelegere tainică să nu mai vorbim nici despre Livia, nici despre bogoslovie,nici despre alte lucruri care nu-l priveau decât pe dânsul.Când m-am întors de vacanţe la Cocorăşti, aş fi voit să strig tare, ca toată lumea să mă audă:"Huţu a făcut toate examenele". Însă nu puteam. Aş fi voit să-i şoptesc Liviei, cu totul încet şiîn taină, o vorbă, dar nu aveam destulă inimă, şi aşa ziceam mereu: "Lasă că o să-i spună el." — Prea bine! prea bine! zise dascălul Clăiţă, când află despre hotărârea lui Huţu. Foartefrumos! Omul trebuie să adune învăţătură câtă vreme e tânăr, căci mai târziu, când are nevastăşi copii, ar mai voi să înveţe, dar nu are timp şi nu are tihnă. Trebuie să muncească, pentru casă-i poată hrăni. Când nu are nevastă şi copii, poate să facă ce vrea. Pentru că să vezi tu: emultă învăţătură în lume şi e frumos dacă poţi să ţi-o câştigi toată.După aceea dascălul Clăiţă a început să se plimbe prin casă şi s-a plimbat, şi s-a plimbat pânăce s-a oprit iar înaintea lui Huţu şi a zis tare:— Foarte frumos! Aşa este! E mai bine popă decât dascăl. Pentru că să vezi tu! nu e lucru mai plăcut şi mai frumos decât să vezi cum din copilul prost se face încetul cu încetul un băiatdeştept, apoi un om cuminte cu purtări bune. Eu văd la noi în sat: îi cunoşti de departe pe ceice-au umblat la şcoală şi-ţi râde inima, spun eu, îţi râde inima. Şi trebuie să fie, fiindcă suntmulţi dascăli. Apoi vezi tu: şi popa e un fel de dascăl; şi el poate să facă mult bine dacă vrea. N-ai nevioe să fii tocmai dascăl pentru ca să faci trebile unui dascăl, însă dacă vei fi popă, eştimai bine plătit şi ai mai multă vreme.Şi s-a plimbat dascălul Clăiţă, şi s-a plimbat, şi tot s-a plimbat, fiindcă-i părea bine şi nu ştiace să mai zică.În sfârşit, el s-a oprit, dar n-a zis nimic, ci a stat şi a privit lung la Huţu, şi numai după ce a privit l-a întrebat: — Câţi ani mai trebuie să stai tu pe la şcoli, pentru ca să înveţi tot ce se poate învăţa? — Mult, a răspuns Huţu, opt, zece ani întregi. — E mult, Huţule! a zis atunci dascălul Clăiţă, şi a rămas cuprins de gânduri grele, căci elţinea la Huţu şi Livia îi era fată.Seara a ieşit din casă cu lumânarea aprinsă, a pus lumânarea pe masa cea mare din şcoală şi aurmat a se plimba până ce a ars toată lumânarea, apoi s-a întors iar în casa în care-i dormeaunevasta şi cele cinci fete, a stat, a privit împrejurul său şi se vede că-i era greu, fiindcă şi-aridicat amândouă mâinile spre cer şi a zis: — Doamne! tu eşti bun şi nu mă plâng, dar dacă mi-ai fi dat un singur băiat, ţi-ar fi părut şi ţie bine, văzând ce om aş fi scos din el.După aceea dascălul Clăiţă s-a culcat şi a dormit bine, fiindcă era obosit de plimbarea ceamultă.Ziua următoare, când a văzut pe Huţu, el l-a apucat de mână, l-a privit lung în faţă şi a grăit: — Huţule, nu se poate! pentru că să vezi tu: nu e cu putinţă! Ai înţeles? Dac-ai fi copilul meu,aş zice: omul care a apucat odată o cale bună trebuie s-o urmeze până ce nu ajunge la capăt.Aşa te gândeşte, ca să o duci până la capăt şi ca odată cocorăşteanul să zică: "Mihai Budulea?Îl ştiu de mic; din satul nostru a ieşit." Ai înţeles? Tu nu eşti pentru popie. E puţină învăţăturăla noi şi legea noastră nu poată să rămâie de ruşine. Îţi spun eu: nu se poate! Aşa te gândeşte,că dacă vezi un ungur, să treci peste el, dacă vezi un neamţ, să treci peste el, dacă vezi unsârb, care e tot de legea noastră, să treci şi peste el, fiindcă e limbă străină şi neam străin şiviaţă străină. — Da! jupâne învăţător, a răspuns Huţu, şi n-a mai zis nimic, deoarece acum ştia ce are săfacă.Iar dascălul Clăiţă a răsuflat din greu, ca omul care s-a descărcat de o sarcină grea.Budulea cel bătrân a venit însă la mine şi era trist şi nu zâmbea când vorbeam cu el. Voiam să ştiu ce-l pune aşa pe gânduri şi l-am întrebat. El a răspuns că, iacă, nimic, numaifiindcă Huţu învaţă franţuzeşte şi nu-i vine deloc la socoteală, deoarece mai ales maică-sa ecam pusă pe gânduri văzându-l că stă mereu pe carte şi vorbeşte singur, încât nimeni nuînţelege ce zice, dar mai ales se teme ca nu cumva învăţătura cea multă să-i fie de oarecaregreutate la minte, căci nu mai voieşte să ştie de părinţii lui, ci stă mereu singur, iară când îlîntrebi ceva, se uită uimit la tine şi nu ştie ce să răspundă, ba nici noaptea nu are tihnă, ci bolboroseşte prin somn, ceea ce nu seamănă deloc a bine.Pe când mi le spunea aceste,

Budulea era foarte trist. El suspină dar şi urmă încă şi mai trist: — Noi avem şase capre şi un ţap. Ieri seară, Huţu umbla pe di- naintea casei şi privea la stele.Maică-sa, fiind pusă pe gânduri, l-a întrebat ce caută. El a răspuns că cornul de capră. Atunciea a venit speriată la mine şi mi-a spus că Huţu caută cornul de capră prin văzduh. I-am zis sănu se sperie, fiindcă este un fel de stea care se cheamă corn de capră şi pe aceea o caută Huţu.Ştiam însă că nu prea e bine când omul caută, ca şolomonarii, stelele pe cer; am ieşit şi amzis: "Huţule, dragul taichii! ce cauţi tu? caprele sunt legate de gard". Le legasem ca să nu facă pagubă prin grădină, căci, fără doar şi poate, capra e chipul diavolului. Huţu a tresărit, apoi arâs şi a zis că e pe cer un corn de capră, prin care trece pământul, şi ar voi să-l afle în care parte a cerului stă. Adicătelea, precum vezi, vorbea într-aiurea, deşi-ţi părea om în toată firea.Am zis dar: "Huţule, dragul taichii, ce vorbeşti? nu vezi tu că lumea e mare şi că pământul stălocului!" El a venit apoi ş-a început să ne spună că pământul se învârte ca prâsnelul şi dămereu ocoale împrejurul soarelui, că soarele e mai mare decât luna, că luna e mai mică decâtstelele: noi le lăsam toate pe voia lui, fiindcă vedeam că n-avem ce să-i facem. Ne spunea cătoate aceste sunt prin cărţi; noi ziceam că-l credem, deşi ştiam că una ca asta nu se poate; dar ţi-e milă când îl vezi pe om la nevoie.L-am lăsat pe Budulea cel bătrân să vorbească, deoarece era cu totul trist şi nu mă înduram să-l supăr; în urmă i-am spus apoi că aşa este cum zice Huţu, aşa stă în cărţi, afară de cornul decapră, despre care nu ştiam nimic.Budulea s-a uitat atunci lung la mine, şi se vede că nu ştia: să mă creadă ori să râdă de mine? — Dar atunci, zise el, cum vine că Huţu strânge toate pietrele pe care le găseşte pe drum şiadună toate buruienile şi le pune în carte şi zice că e aşa şi aşa şi mai departe? — Aşa stă în carte, că pietrele şi buruienile au şi ele firea lor şi numele lor, pe care le învăţămca să le ştim.Budulea s-a uitat iar lung la mine, apoi a început să râdă şi a grăit: — Înţeleg acum! Al dracului neamţul! Înţeleg! Băieţi nevinovaţi. Nu face nimic: e bine şi aşa.Încetul cu încetul se învaţă omul cu păcăliturile, şi după ce-ţi vin anii, ştii ce ai să crezi şi cesă nu crezi. E bine şi aşa! O fi vreo carte ca
Isopia
, în care se zice că dobitoacele vorbesc, poveşti adică şi pilde, cum am zice.De aici înainte Budulea cel bătrân iar râdea când vorbeai cu el. Însă Buduleasa tot mai era pegânduri. Se uita la faţa lui Huţu şi vedea bine că e ceva ce-l munceşte. Budulea râdea, zicândcă, de! se mai gândeşte cum trece pământul prin cornul de capră, dar ea se supăra deasemenea glume pocite şi amarul îi era cu atât mai mare. Şi, în adevăr, ea avea toată dreptatea, fiindcă Huţu se făcuse ca un sihastru. Nu-l mai vedeaiîntre oameni, ba chiar nici la dascălul nu mai mergea singur, ci totdeauna, când voia sămeargă, venea pe la mine, ca să mergem împreună, fiindcă îi venea greu să meargă el singur.Când eram apoi la dascălul, el nu vorbea nimic şi zâmbea mereu şi se uita la noi, la mine, laLivia şi la ceilalţi, iară când nu mai avea încotro, apuca de mâini pe Mili, se uita în ochii ei şi-o întreba: "Ce mai faci, Mili?" Mili răspundea că nimic, şi Huţu iar tăcea. Şi fiindcă tăceaHuţu, tăcea şi Livia, tăceam şi eu, iar Veturia se ducea pe ici încolo. Atunci rămâneam noisinguri şi ne uitam unii la alţii şi tăceam.Dar odată, când am plecat, Livia i-a întins mâna lui Huţu şi l-a întrebat când mai vine, iar el aţinut mâna ei, i-a privit drept în ochi şi a grăit cu totul aşezat: — Nu ştiu. Ştiu numai că am să vin odată şi să rămân aici. Ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcăîi era greu de mine, dar tot nu i-a lăsat mâna, ci a grăit dusă pe gânduri şi cam cu jumătate degură: — Numai dacă n-ar fi prea mult până atunci... Huţu n-a zis da şi n-a zis ba, ci a plecat, şifiindcă el îmi părea foarte fericit, eram şi eu vesel.Pentru aceea m-am speriat când, peste câteva luni, am aflat că Livia se mărită după Indrea luiBuduc. Îl ştiam bine pe acest Indrea. Umblase cu noi la şcoală, iar taică-său era directorulşcolii şi cel mai bogat om din sat: erau în stare să facă un asemenea lucru. Am grăbit dar laHuţu şi, cum mergeam, eram atât de ameţit, încât îmi părea că merg şi casele cu mine, de numai pot ajunge niciodată până la el.Totuşi, când am sosit la uşa lui, m-am oprit şi parcă-mi venea să zic: "Lasă că-i va spune ea".Huţu şedea la masă cu o carte înaintea sa şi cu un plumb în gură. Se vede că învăţa ceva pe derost, fiindcă, tocmai când mă hotărâi să intru, el zicea cu glas tare: "
Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo
" .El se opri şi rămase privind uimit la mine. Venisem cu gândul să-l iau cam de departe; deaceea nu-i spusei nimic, ci zisei: — Am venit să-ţi spun că una dintre fetele lui Clăiţă se mărită după Indrea lui Buduc. — Cine ţi-a spus? întrebă el aşezat. — Maica. El privi lung la mine, apoi luă o bucată de hârtie, făcu pe ea un triunghi, scrise lacele trei unghiuri literele A, B şi C, mai scrise dedesubt ABŞACŞBC, privi iar la mine, îşi puse cu litere mari semnătura — Mihai Budulea — şi, după toate aceste, grăi cu glas înecat: — Când? — Peste două săptămâni. Poimâine vin să cumpere. El apucă hârtia, o rupse încet în două,apoi în patru, cocoloşi cele patru bucăţi în palmă, le băgă în buzunar, apoi se ridică şi stetenedumerit înaintea mea. — Tu ştii că eu am iubit pe Livia, zise el într-un târziu. — Am văzut.— N-ai văzut nimic. Dar să nu crezi că-mi pare rău. — Mama zice că ea nu voieşte. — Ştiu. Dar trebuie, fiindcă nimeni nu ştie mai bine decât Clăiţă

ce se poate şi ce nu se poate.Aşa trebuiau să vină lucrurile, şi tu ai să vezi, peste un an, că nu-i nimic, că n-a fost nimic, căe mai bine aşa.Îmi părea bine că lui Huţu nu-i pare rău, deşi eram oarecum dezamăgit, căci mă aşteptasem lamai mult, şi fiindcă vedeam în faţa lui un fel de tulburare, care mă făcea să cred că mâine ori poimâine Huţu va vorbi cu totul altfel.Dar zilele treceau, şi el rămânea mereu aşezat, retras şi înţelept, cum fusese mai nainte.O singură schimbare se petrecuse cu dânsul. El, care umbla totdeauna curat ca scos din cutie,acum venea câ- teodată cu ghetele nevăcsuite, nepieptănat la şcoală.Apoi nu mai stătea de vorbă cu noi, ci umbla mereu cu cei de vârsta lui, iar când Buduleavenea la oraş, îl căuta toată ziua, şi adeseori tot nu-l putea găsi, deoarece nu mai stătea cu ceidoi băieţi, şi nici la şcoală nu mai venea în toate zilele.Apoi se făcuse cam îndârjit Huţu. Odată, când Budulea cel bătrân i s-a plâns că de câtăvavreme nu-l mai poate găsi, el a răspuns: — Nici nu ştiu ce-ţi mai pierzi vremea venind să mă cauţi; parc-aş fi copil, ca să porţi mereugrijă de mine...Auzindu-le aceste, Budulea se întristă foarte şi, întorcându-se la Cocorăşti, nu mai prindeavorbă cu nici un drumeţ, ci mergea drept înainte, tăcut, singur cu gândurile lui şi întrebându-se mereu: "Ce-o fi având oare feciorul meu de s-a făcut aşa de dârz?""Sunt păcatele mele, care au căzut pe capul lui", zicea Buduleasa; dar atuncea Budulea semânia şi zicea că nu-i adevărat, pentru că orice om cuminte poate să vadă că dintr-uncimpoieş nu iese deodată om cu carte şi că el încă dintru început simţea că lucrul n-are să iasă bine, dar dascălul Clăiţă l-a scos din minte.Iar dascălul Clăiţă se plimba singur prin şcoală şi iar se oprea, şi iar se plimba şi nu mai ştia cesă facă.

VI

Trecuseră ani la mijloc, şi toţi ştiam că Huţu are să se facă călugăr. Încă la începutulvacanţelor el plecase cu o familie din ţară, căreia îi fusese recomandat din partea episcopului.Boierul, care avea doi copii, voia să treacă pe la băile din Germania, prin Sviţera, pe la Parisşi apoi să se întoarcă la Viena, ca să-şi lase copiii într-un institut. Atât ştiam noi, cei rămaşi înurmă, dar şi atât era destul pentru ca să ne simţim cu toţii măguliţi.Cu deosebire, dascălul Clăiţă era mereu dus şi, oricând îi venea câte-o scrisoare de la Huţu, ocitea mai nainte fiecărui sătean în parte, apoi venea cu ea la oraş, unde ştia că sunt mulţi deaceia care sunt gata de a se bucura de dânsul. Şi când stătea, şi când vorbea, şi când umbla peuliţă, el se uita mereu la dreapta şi la stânga şi napoi, ca să vadă dacă nu se mai iveşte cineva care să-l întrebe despre Huţu, ba-i părea că toată lumea îl arată cu degetul zicând: "Iată, ăsta edascălul Clăiţă din Cocorăşti!"Mai mică, dar tot destul de mare, era bucuria noastră, a celor ce crescuserăm împreună cudânsul.Huţu plecase la Universitate cu un mic stipendiu, la care episco- pul mai adăugase dintr-al săuun mic ajutor, pentru ca, terminând cursul de filozofie, să se întoarcă la teologie şi să intre înrândul călugărilor. Toate aceste ne măguleau pe noi, cei ce ne pregăteam pentru preoţie, căciBudulea Taichii şi pe viitor avea să fie unul dintr-ai noştri, şi unul cu care chiar de pe acum nefăleam.Cu toate aceste, Buduleştii erau trişti şi gânditori. Spunea Budulea că are un fecior care a plecat cu un boier din ţară, spunea că i s-au dat bani de la împărăţie, ba chiar şi de la vlădică,fiindcă aşa om cu carte nu se mai găseşte, dar nu le spunea decât aşa, cam cu jumătate degură. Căci el, înainte de toate, parcă nu mai credea că Huţu se mai întoarce, după ce s-a dusatât de departe. Apoi parcă nici nu mai era feciorul lui: îi venea greu să-i zică: "Huţule, dragultaichii!", îi venea greu să stea înaintea lui; nu mai ştia să vorbească cu el, ba când se gândeacă s-ar mai întoarce odată la casa lui, îl cuprindea îngrijarea, fiindcă nu ştia unde l-ar putea pune, şi simţea că i-ar fi ruşine de casa părinţilor săi şi de părinţii săi. Pentru că Huţu nu maicerea nimic de la el, şi el cu nevasta lui parcă nici nu mai aveau pentru ce să trăiască, şi poatecă era bine ca ei să moară, ca să nu-i mai fie cu prostia lor de greutate.La multă bucurie se aşteptase Budulea, şi acum ar fi dorit ca să se fi aşteptat la mai puţină.El nu mai cânta nici din vioară, nici din cimpoi, nici din fluierul din şerpar, nu mai mergea lalucru, ci stătea ziua întreagă pe prispa casei şi privea din când în când la Safta, care şedeatorcând la cellalt capăt.Erau duşi amândoi într-o lume frumoasă, dar pierdută pentru dânşii. Şi când îi era foarte greu,Budulea se uita lung la Safta, apoi grăia: — Să nu grăiesc în ceas rău, dară Dumnezeu să-i facă dascălului parte din partea ce el ne-afăcut nouă.Căci Budulea era amărât şi trebuia să se răsufle şi el câteodată. După aceea, Budulea a venit lamine şi m-a rugat să-i scriu o scri- soare lui Huţu, pentru ca să vie acasă.M-am uitat la el şi am luat pană şi hârtie ca să scriu. — Uite, îmi zise el atunci, să-i scrii aşa: "Huţule, dragul taichii, şi Huţule, dragul maichii, — tocmai aşa să-i scrii. Eu, taică-tău, şi eu, maică-ta, îţi scriem să vii acasă, fiindcă n-avem altcopil şi suntem oameni bătrâni şi proşti şi vrem să te vedem, şi-ţi adă cărţi cu tine, ca să-nveţimai departe, ca să vedem şi noi cum înveţi, şi Dumnezeu să te poarte în căile tale." Şi să scriiapoi dedesubt: "Eu, Lăpădat Budulea, taică-tău, şi eu, Safta, maică-ta, care-ţi ducem dorul".După aceea Budulea a râs şi a zis că-i bine, iară eu am pus scri- soarea la poştă şi am trimis-olui Huţu, care-mi fusese prieten în copilărie şi la care ţineam şi acum, fiindcă era feciorul luiBudulea cel cu fluierul în şerpar.Iară Huţu a primit scrisoarea, a citit-o şi s-a întors, apoi s-a dus să sărute mâna

episcopului, avenit să strângă mâna mea şi a mers încet acasă la părinţii lui. De aici înainte Budulea nu mai şedea pe prispă şi nu mai era gân- ditor, ci venea iar la oraş şile spunea drumeţilor că are un fecior care a fost la şcolile împărăteşti, şi acum e scriitor laepiscopie, căci Huţu urma cu noi la cursul clerical şi era în acelaşi timp arhivar consistorial.Dascălul Clăiţă nu era prea mulţumit de această prefacere a lucrurilor, dar Huţu îi adusese dinViena un glob pentru şcoală, o hartă a Europei şi un exemplar din
Istoria
lui Petru Maior; maiadusese şi pentru cele trei fete încă nemăritate câte ceva, îi arătase, în sfârşit, că oriunde omul poate să înveţe, dacă voieşte, şi că viaţa din oraşele mari e prea plină de încercări şi nu e pentru un om hotărât a-şi petrece viaţa în cuvioasă retragere. Clăiţă se plimba dar şi zicea că emare cinste pentru Cocorăşti că tocmai unul din sat ar fi umblat prin ţări străine, să fi stat laViena şi să fie la episcopie.Eu, în sfârşit, eram iar prietenul şi fratele mai mic al lui Huţu. Căci, deşi intrând cu şase claseîn teologie, eram un an înaintea lui, simţeam totdeauna întâietatea pe care i-o dădea vârsta,darurile fireşti şi cunoştinţele întinse ce-şi câştigase printr-o muncă serioasă şi necurmată.Pentru noi toţi el era un fel de izvor de lămurire şi de sfaturi bune, pentru toţi un prieten blândşi îndatoritor.Chiar când râdeam de dânsul, căci avea unele apucături de care trebuia să râzi, nimeni nurâdea mai din toată inima decât dânsul.Mai presus de toate era stângăcia lui, când se vedea faţă cu femeile. Pătruns de un respectnemărginit pentru sexul frumos, cum zicea el, stătea totdeauna drept, zâmbea cu multă bunăvoinţă şi era cel mai nenorocit om dacă, vorbind, se întâmpla să nu fie mulţumit cuconstrucţia frazei ori cu accentuarea cuvintelor. Îndeobşte vorbea rar şi răspicat, dar când eraufemei de faţă, se vedea că alege şi cumpăneşte fiecare vorbă. Şi tot atât de măsurate îi eraumişcările. Îi trecea o roşaţă vie când se vedea apropiat de o femeie ori când vreuna ar fi scăpatceva din mâini şi altul s-ar fi arătat mai sprinten decât dânsul.Pe lângă toate aceste mai era şi dedat călugăriei din creştet până în călcâi, ceea ce-l făcea cuatât mai — nu ştiu cum să zic — pentru femei: le plăcea să-l necăjească şi rar se-ntâmpla cadomnul Mihai Budulea să nu şadă cu totul aproape între două preotese, fie chiar mai bătrânioare, căci el se pricepea la glumă, şi aşa toţi şi toate împrejurul lui se adunau, afară dedouă: Livia, de care el rămânea mereu departe, şi Mili, copila cu genele dese, care rămâneatotdeauna departe de dânsul.

VII

Când eu mă hirotoniseam, Budulea cânta
Vrednic este
în rând cu ceilalţi clerici. Peste câtevaluni termină şi el cursul şi se gândea ca, după ce va fi stat vreo lună, două într-o mănăstire, săse facă diacon şi să-şi ieie părinţii la sine în oraş. — Da, mergem şi noi, zicea Budulea cel bătrân, ca să fim îm- preună.Dar el tot nu era cu desăvârşire vesel. Nu se mai îndoia că Huţu al lui are să ajungă cu vremeavlădică; însă ce folos, când vlădica nu avea nici nevastă, nici copii, ba chiar nici o casă a lui,ci locuia "la curte".Deocamdată, însă, Huţu nu era decât scriitor la consistoriu, ticlu- ia circulări, aduna date şifăcea expuneri tabelare despre naşteri şi încetări din viaţă, despre cununii, despre copiii de şcoală şi despre sufletele din deosebitele parohii. Şi îi era mare bucuria când putea să le facă părinţilor veniţi la consistoriu împărtăşire despre cele ce-a aflat.Unul dintre puţinii care voiau să li se facă mereu asemenea îm- părtăşiri era preacucernicia-sa părintele Avesalon Toda, om luminat şi îmbrăcat în reverendă de mătase, căptuşită cu roşu.Când părintele Toda venea la şedinţe, Budulea nu scăpa de el, ci trebuia să fie la masăîmpreună, ca să vorbească mai despre una, mai despre alta, în vreme ce părintele Toda asculta,lăsând mai ales pe Budulea să vorbească.Şi fiindcă era toamnă şi strugurii se copseseră şi timpul era fru- mos, părintele Toda a grăitzâmbind: — Trebuie să vii pe câteva zile la mine. Dar bagă de seamă, căci am două fete mari, care suntfoarte şirete.Budulea a zâmbit şi a zis că nu poate, fiindcă şi fiindcă, dar în cele din urmă tot n-avu ce face,şi s-a hotărât să plece.Părintele Toda avea o trăsură cu patru cai foarte frumoşi; drumul era bun şi călătoria foarte plăcută. Acasă, părintele Toda avea o casă mare, o curte largă şi plină jur împrejur de grajduri,şoproane şi hambare. Mai avea prin curte vaci cu lapte, viţei, porci graşi şi păsări o mulţime.În casă, în sfârşit, părintele Toda avea o bibliotecă măricică, scaunele şi canapelele căptuşiteaici cu mătase, colo cu catifea, covoare pe jos şi multe alte scumpeturi. El avea însă mai ales o protopopeasă, un fecior ca de douăzeci de ani, altul ca de zece şi două fete mari.Budulea era cam ameţit şi-şi zicea în taină: "Părintele Toda tre- buie să fie un om foartefericit".Simţind dar că se află într-un cuib de fericire, el era strâmtorat, umbla pe vârful degetelor,făcea mereu greşeli în construcţia frazelor şi era foarte nenorocit. Mai ales la masă atât era dezăpăcit, încât nici nu ştia în care mână să ţie cuţitul şi în care furculiţa, şi aceasta mai alesfiindcă şedea între protopopeasa şi Elena, fata mai mare a protopopului, care şi ea părea camzăpăcită, căci nu vorbea nimic şi se uita din când în când serioasă la el.După masă el mai începu să răsufle. Fetele se puseră la clavir, şi Malci, cea mai tânără, carenumai

acum câteva luni se întorsese de la călugăriţe, începu să cânte mai întâi o arienemţească, apoi una românească, sosită de curând de la Bucureşti.Budulea Taichii era încântat, căci n-auzise clavir de când fusese cu cei doi copii de boier, şiacum parcă i se împrospătaseră acele timpuri. În urmă cântă dar şi el Sub această neagră stâncă
, apoi
Adio la
Moldova, Sus la munte ninge, plouă
, apoi un cântec pe care-l ştia de
laCocorăşti, iar fetele şi protopopeasa îl rugau mereu să cânte. — Trebuie să ştiţi, zise el, că taică-meu e cimpoieş. — Şi afară de aceasta e un om minunat, adause părintele Toda mişcat. De câte ori îl văd, îmiaduc aminte pe fie iertat taică-meu, care şi el era scurt, gros, rotund la faţă şi zâmbeatotdeauna ca bătrânul dumitale.Huţu era foarte fericit când auzea că taică-său samănă cu taica protopopului, şi fiindcă erafericit, era vesel peste obiceiul său şi nu se mai simţea strâmtorat, ba după ce a ieşit prin grădină, el însuşi a cerut braţul Elenei şi a râs din toată inima când Elena, mai nainte de a-i da braţul, i-a zis: "Se cuvine oare unui cuvios părinte să ceară braţul unei femei nemăritate?"A râs atunci şi părintele Toda, iar protopopeasa a grăit: "Nu-l lăsăm să se facă călugăr. Ţineţi-vă de el, fetelor: trebuie să-l însurăm!"Şi fetele se ţineau de el, şi el era vesel, şi roşea, şi se simţea bine. Când a plecat apoi, protopopeasa l-a întrebat când mai vine şi nu i-a dat drumul până ce n-a făgăduit că vine peziua de Sfânta Maria, când era numele ei; fetele au zis că se duc ele să-l ia şi să-l aducă pe sus,ca pe un fugar, iară părintele Toda s-a sărutat cu el, apoi l-a petrecut până la trăsură, i-a strânsmâna şi iar l-a îmbrăţişat.Întorcându-se dar spre oraş, Budulea Taichii era foarte gânditor şi, sosind la consistoriu şifăcând expunerile tabelare, el era mereu gânditor, încât oricine putea să vadă că dnul MihaiBudulea, arhivarul consistorial, e un om pus pe gânduri.Fiind însă că omul care se gândeşte mult scapă şi câte o vorbă, şi fiindcă Huţu ţinea la părintele Toda, el vorbea despre dânsul, şi îl lăuda, şi spunea că şi protopopeasa e o doamnă prea cumsecade. Pentru aceea îl necăjeau cu fetele protopopului, şi el nu se supăra, căci nuştia să se supere, dar se tulbura, şi atunci îl necăjeau cu atât mai vârtos. Iar când preasfinţia-sa părintele episcop auzea că-l necăjesc pe Budulea, zâmbea şi el.Într-o zi, ieşind în grădină, preasfinţia-sa s-a oprit privind la Huţu, iar când Huţu s-a dus să-isărute mâna, l-a tras niţel de mână, ca şi când ar voi să-l ducă cu sine.Huţu a plecat dar în urma lui. În grădină, preasfinţia-sa s-a aşezat pe o laiţă, apoi a început să-lia pe Huţu pe departe, să-l întrebe despre parohiile vacante, să-i ceară părerea despre propunerile ce ar fi să se facă viitorului sinod, iar în vremea aceasta îl scruta mereu cu privirea. — Când mergi la mănăstire? întrebă el în cele din urmă. — Când veţi porunci preasfinţia-voastră. — Prea bine, fiule! răspunse episcopul, apoi rămase câtva timp pe gânduri. E frumoasăhotărârea ce ai luat, dar te gândeşte că, după sfintele noastre aşezăminte, timpul ce vei petrecela mănăstire îţi este dat spre a te chibzui şi spre a-ţi da seama dacă nu mai e nici o do- rinţălumească în inima ta şi dacă poţi să te dai cu întregul tău suflet vieţii cuvioase. Dumnezeu nuvoieşte jertfă de silă şi mănăstirea e locaş de scăpare pentru cei ce nu mai au ce să caute înviaţă. Dacă voieşti dar să aduci viaţa ta jertfă întru folosul bisericii lui Hristos, te gândeşte că jertfa trebuie să-ţi fie curată, pentru ca ea să poată fi bine primită de către cel ce străbate şicele mai ascunse taine ale inimii omeneşti.După aceste el se ridică, întinse mâna spre sărutare şi-i sărută frun- tea, grăind mişcat: — Cugetul curat e podoaba creştinului, fiul meu!
[modifică] VIII
Budulea Taichii se afla în mare strâmtorare. Pe când umblase la şcoala din sat, ştia lămurit c-ar dori să ajungă şi el odată dascăl, ca Clăiţă. În urmă, când stătea la domnul Wondracek, voiacu totul hotărât să se facă profesor, ca Wondracek. Mai în urmă, când umbla la gimnaziu, nici nu se mai îndoia că se va face profesor de gimnaziu, ca toţi profesorii săi. Acum, în sfârşit,când era arhivar consistorial, stătea zăpăcit, căci nu ştia: să se facă episcop ori protopop, ca preacucernicia-sa părintele Avesalon Toda, care avea reverendă de mătase, protopopeasă şidouă fete mari, dintre care una pentru care orice episcop îl putea pizmui?Budulea Taichii îşi închipuia că e protopop, că are copii şi nevastă, că Budulea cel bătrân leface copiilor câte un fluieraş şi că maică-sa, Buduleasa... Nu!... el nu-şi putea pierde timpul cuasemenea închipuiri, căci era arhivar consistorial şi trebuia să lucreze.Opt zile înainte de Sfânta Marie, Budulea Taichii, dus pe gânduri precum era, a rupt în patru o jumătate de coală de hârtie, apoi a cocoloşit cele patru bucăţi în palmă şi, ridicându-se de lamasă, le-a băgat în buzunar. Nu era nici o pagubă, deoarece el, mai nainte de a fi rupt hârtia s-a uitat bine la ea, dacă e înadevăr maculatură scrisă pe amândouă părţile şi dacă n-a mai rămas pe o parte ori pe alta vrunmic locşor ce-ar mai putea să fie întrebuinţat la calcule de ocazie; vorba e, însă, că aceastărupere şi cocoloşire a bucăţilor de hârtie era un semn rău şi că în ziua următoare el a rupt în patru o jumătate de coală, care nu era scrisă decât pe o parte, şi cocoloşind cele

patru bucăţinu le-a băgat în buzunar, ci le-a aruncat una câte una afară pe fereastra deschisă, ceea ce eraun semn şi mai rău.A treia zi, în sfârşit, el a rupt în patru o bucată de hârtie cu desăvârşire albă şi n-a cocoloşitdecât pe una din cele patru bucăţi, lăsând pe celelalte trei pe masa consistorială, şi plecândacasă cu gândul de a scrie preacucerniciei-sale părintelui protopresbiter Avesalon Toda oscrisoare, în care îi doreşte preastimabilei doamne toate fericirile şi o roagă de iertare că nu poate veni deoarece înalt preasfinţiasa părintele episcop a binevoit a-l însărcina să meargă laCocorăşti ca să stăruiască pentru înfiinţarea unei a doua şcoli, plănuite foarte demult, şi acrezut că trebuie să aleagă sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului pentru aceasta, fiindcăsatul e adunat şi aşa mai departe.Iară după ce a dat scrisoarea la poştă, el s-a întors ca să bage în buzunar bucata cocoloşită şisă strângă pe celelalte trei în saltarul mesei, a luat binecuvântarea arhierească şi a plecat laCocorăşti ca să stăruiască în sensul scrisorii ce o trimisese preacucerniciei-sale părintelui protopresbiter Avesalon Toda.Acasă toţi erau bine. Ca cel mai întâi, dascălul Clăiţă, norocitul părinte a trei fete măritate,şedea mereu în jeţul ce-i dăruise de ziua lui ginere-său, popa din Clădeni. De câţiva ani stupiiieşiseră de minune, pomii dăduseră rod bun şi dascălul Clăiţă era jur împrejur vestit pentrumierea şi pentru soiurile lui de poame, iar dascălul Clăiţă îşi scotea vestea bună în bani gata.El îşi cumpărase o vie, şi acum se gândea să-şi mai zidească şi o casă, pentru ca la vreme de bătrâneţe să se poată retrage în colibioara lui, cum avea el obiceiul de a-şi numi viitoarea casă.Cât pentru cele trei fete încă nemăritate, el îşi avea planul gata. Pe Mili ar vroi să o măritedupă vreun plugar, fiindcă Livia îl încredinţase că nu e lucru mai frumos decât a fi plugăriţă;copila era însă prea gingaşă, prea se ţinea, şi aşa trebuia să o mărite după un popă, ba încă se poate chiar după vrun notar, căci era făcută să fie doamnă. Pentru aceea el îi făcuse şi zestre,şi acum zâmbea aşa în el când se gândea că numai el singur ştie despre aceasta. Linica trebuiasă se mărite după un dascăl, pentru ca să aibă ginere pe care să-l lase la locul său la şcoala dinCocorăşti. Cea mai mică, în sfârşit, trebuia să se mărite după un plugar, pe care să-l ia ginereîn casă. Şi fiindcă toate aceste erau bine şi statornic puse la cale, dascălul Clăiţă şedea în jeţ, zicea că e bine ca omul să aibă copii, şi nu-şi mai bătea capul decât cu copiii oamenilor din sat, ceea ceera şi meseria lui de învăţător. Căci aceşti copii ştiau acum mai mult decât ştiuse odinioarădascălul şi, pentru ca să ştie, el trebuia să-i înveţe. Trecuse vremea slovelor, pe care acum lenumeau potcoave. Apoi, afară de

Biblie

, şcolarii mai învăţau şi istorie, iară globul de pe masă,hărţile şi tabelele zoologice de pe perete erau tot atâtea dovezi că şi dascălul Clăiţă învăţasemult de o bucată de vreme. Câteodată îi trecea aşa prin minte gândul că mai sunt o mulţime delucruri pe care ar putea să le înveţe; dar el se plimba niţel, se încredinţa pe sine însuşi că, laurma urmelor, un dascăl nu trebuie să înveţe decât ceea ce stă în circularele consistoriale, şiiar se punea în jeţ, fiindcă îi plăcea prea mult să şadă în jeţ.Budulea cel bătrân n-avea jeţ, dar el şedea pe prispa casei, şi şedea tot aşa de bine ca şidascălul în jeţ. Ce-i drept, el nu mai zâmbea când vorbeai cu el, fiindcă era om trecut cu aniişi trebuia să fie totdeauna aşezat şi cuviincios.Trecând de-a lungul uliţei, oamenii îi dădeau bineţe; mergând la biserică, el nu mai stătea lafund, ci dinainte, numaidecât lângă strana din stânga. Apoi, când mergea la oraş, toată lumeastătea de vorbă cu el, părintele arhidiacon şi părintele protosincel îi strângeau mâna. Părintelearhimandrit îl întreba ce mai face, ba odată chiar însuşi episcopul s-a oprit în loc, a vorbit cuel şi i-a dat binecuvântarea arhierească; un om dar căruia i se întâmplă toate aceste trebuia săfie plin de bună-cuviinţă şi să nu râdă mereu când vorbeşte cu alţii. Afară de aceasta, el aveaun fecior care în curând trebuia să ajungă arhidiacon, cu brâu roşu şi mai mare decât toţi protopopii, fie bărbile lor cât de lungi şi oricât de albe. Era mulţumit Budulea cel bătrân şişedea tihnit pe prispa casei, aşteptând ziua când va fi să plece cu nevastăsa la oraş, pentru casă trăiască la bătrâneţe sub acelaşi acoperământ cu fiul său.Buduleasa, în sfârşit, şedea şi ea pe prispă şi torcea: era însă cu toate aceste foarte bătrână.Căci gândurile îl îmbătrânesc pe om, şi ea avusese multe gânduri în viaţa ei. Grele însă, cutotul grele nu-i erau gândurile decât acum, de când Budulea se plângea că feciorul său nu vreasă se însoare, iară pe ea a pus-o păcatul să zică: — Se vede că bunul Dumnezeu aşa vrea, ca el să ispăşească pă- catele mele...Budulea cel bătrân s-a mâniat, s-a făcut roşu ca racul şi a zis că minte, că Dumnezeu n-arenici un amestec în trebile lui, a trântit uşa şi a ieşit afară ca să se pună pe prispa casei; deatunci însă el nu se mai plânge de nimic.De aceea Buduleasa şade la cellalt capăt al prispei şi, şezând, îi vine nu ştiu cum, parc-ar voisă fie moartă de mult.Câteodată, când şade pe prispă, vine Mili a dascălului, ca să vadă ce mai face, şi atuncivorbesc mai despre una, mai despre alta, şi vorbesc şi despre Huţu, fiindcă Huţu e feciorulBudulesei, şi Mili ştie că-i pare bine leichii Saftei când cineva-i vorbeşte despre el şi-i spunetot lucruri bune. Atunci Buduleasa se înseninează, dar când Mili pleacă, priveşte lung, foartelung în urma ei, parcă ar voi să zică: "S-a dus", apoi zice în gândul ei: "De ce n-a lăsatDumnezeu să fie dascăl?" Apoi intra în casă, se punea într-un ungher şi începea să plângă

aşasingură şi fără nici un cuvânt.Budulea cel bătrân, care şedea mai departe pe prispă, ştia prea bine că ea plânge; om fără deinimă ce era însă, nu se mişca din loc, ci stătea aşa; cel mult, pentru ca să nu stea fără de nici oreabă, îşi scotea fluierul din şerpar, îl privea din toate părţile, apoi, la mare nevoie, îi mainumăra şi găurile, şi le număra mereu, până ce Safta nu ieşea iar pe prispă.Le părea dar bine tuturora că Huţu a venit de Sfânta Marie acasă, ba dascălul Clăiţă ar fi voitsă tragă clopotele, pentru ca tot satul să ştie că "dnul Budulea al nostru" a venit la Cocorăşti.Căci acum el nu voia să-i mai zică "Huţule", şi când Huţu îl ruga să-i zică precum i-a zistotdeauna, el răspundea: "Ferească Dumnezeu! Fiecărui om ceea ce i se cuvine. Pentru că săvezi d-ta: trebuie să am şi eu bucuriile mele, dnule Budulea."Huţu cu toate aceste se ţinea de obiceiurile lui; îi zicea dascălului "jupâne învăţător", catotdeauna, săruta mâna dăscăliţei, precum era deprins din copilărie, şi le zicea fetelor "Linico"şi "Mili dragă", ca mai nainte, ceea ce era bine, fiindcă fetele nu se supărau şi dascălului îi părea bine. Ca om care ştia ce i se cuvine fiecăruia, dascălul Clăiţă nu cerea decât ca fetele sănu îndrăznească a-i zice dlui Budulea "nene Huţule", iară Mili şi Linica, fiind nişte fete binecrescute şi ascultătoare, nu mai ziceau "nenea Huţu" decât atunci când nu era de faţă niciHuţu, nici dascălul, ceea ce nu era bine, deoarece Huţu se supăra, căci era deprins ca fetele să-i zică "nene Huţule".Mai era Huţu supărat şi pentru că Mili tăcea mereu şi se uita la el ca şi când ar fi supărată, ba,când şedeau la masă, şi el povestea despre zilele petrecute la casa preacucerniciei sale părintelui Avesalon Toda, ea s-a ridicat fără de nici un cuvânt de la masă şi nu s-a întors decât peste câtva timp.Fiind dar că el ţinea ca Mili să nu fie supărată, după-amiazăzi, când au ieşit în grădină ca săvadă dacă strugurii s-au copt, a căutat să fie singur cu dânsa şi a întrebat-o pentru ce s-asupărat.Ea a zâmbit şi a zis că nu e supărată. El însă vedea că e supărată, şi a apucat-o de mâini, şi s-auitat lung şi cu dragoste în ochii cei cu gene dese, şi a zis: — Eşti supărată. Ea a tăcut şi nici n-a zis că-i pare bine, nici n-a zis că, da, e supărată, fiindcăar fi trebuit să spuie pentru ce, şi aceasta nu era cu putinţă. — Mili dragă, a zis iar Huţu, supărat acum şi el, tu ştii că eu te iubesc pe tine. Pentru ce nu-mispui dar ca să ştiu, fiindcă n-ai de ce să te superi. Uite, dacă ţi-a spus cineva ceva, a grăit unneadevăr, dac-am zis chiar eu vro vorbă care te-a supărat, nu m-ai înţeles bine. Uite, urmă eliar, şi atunci îi luă capul între amândouă mâinile, ca să o poată privi cu mai multă stăruinţă,spune-mi, pentru că tu ştii că te iubesc şi mi-e greu când te văd supărată. — Zău că nu sunt supărată! a grăit acum Mili, şi ea spunea adevărul, fiindcă nu mai erasupărată, şi-i râdeau pe sub genele dese amândoi ochii mărunţi.Dnul arhivar consistorial Mihai Budulea ar fi voit s-o sărute, atât îi părea de bine când o vedearâzând astfel cu amândoi ochii, dar n-o sărutase de mult şi-şi pierduse deprinderea; el s-amulţumit dar a-i strânge obrajii cu căldură între palme şi a plecat mai departe, căci acumatoate erau bune şi bine puse la cale. — Nene Huţule, a zis ea mai târziu, cam cu jumătate de gură. E adevărat că nu te mai facicălugăr?— Cine ţi-a spus că nu mă fac? întrebă el speriat. — Nimeni, dar zic eu aşa! — Nu, dragă, nu-i adevărat, răspunse Huţu cu un fel de părere de rău.Ea n-a mai zis apoi nimic; ar fi voit însă să-l apuce de mână, ca să i-o sărute, dar nu putea,fiindcă el nu era încă călugăr.Acum era aproape de masa cea mare din grădină, la care şedeau dascălul cu dăscăliţa şi cuLinica. Huţu parc-ar fi voit să se întoarcă înapoi, ca să întrebe pe Mili pentru ce l-a întrebatdacă nu se mai face călugăr, dar nu se putea, şi aşa s-a mulţumit a se întreba pe sine însuşi:"Pentru ce oare m-a întrebat şi pentru ce se bucura când am răspuns că nu?"Au trecut apoi toamna şi iarna, iară în primăvară, la Duminica Tomei, s-a întrunit Sinodul.Părintele Mihai Budulea ne era referent şcolar şi ne bucuram cu toţii când el ne raporta desprestarea învăţământului, arătând câţi şcolari, câţi învăţători, câte şcoale, cum stau la noi şi cumîn alte ţări şi la alte popoare trebile, şi ne bucuram mai ales când el îşi făcea în urmă propunerile, vorbind aşezat şi înţelept ca totdeauna. Era de faţă şi dnul deputat sinodal,inspector şcolar din cercul Cocorăştilor şi învăţător emeritat, Pantelemon Clăiţă, şinemaiputându-se stăpâni, el trase pe vecinul său de mânecă şi-i grăi încet: — Îl cunoşti, mă rog? A ieşit din şcoală de la mine. E feciorul lui Budulea, cimpoieşul de lanoi. Mi-e ginere.În urmă ni l-au ales protopop, deşi era om tânăr. — Ţii minte, îi zisei în ziua alegerii, când eram în pădure şi-mi spărgeai alune? — Dar tu, îmi răspunse el, ţii minte când îmi ajutai să port coşul cu peşte?Iar după aceea ne-am îmbrăţişat şi eram fericiţi ca în copilăria noastră.Acum, în sfârşit, primesc o scrisoare: mă pofteşte la botez. Un nou Budulea, BuduleaBunicului! Şi mai întrebaţi dacă-mi pare bine? Ba nu-mi pare bine, dar îmi vine să cred cănumai visez bucuria ce simt.Îl văd înaintea mea pe Budulea cel bătrân zicând ca omul care a pus la cale o glumă bună.În văd pe dascălul Clăiţă stâmpărat şi zicând: "Acest băiat, care s-a născut acum, e nepotulmeu. Pentru că să vedeţi d-voastre: eu am avut şase fete, dintre care cea mai mare, pe caregândeam s-o mărit după ginere-meu, după ce va fi ieşit dascăl, s-a măritat după dascălul dinStrântea, a doua s-a măritat după Mitrea lui Buduc, care acum e ctitor la biserică, pe a treia aluat-o ginere-meu, popa din Clădeni, cele două mai mici iată-le aci, iar Mili s-a măritat dupăginere-meu, protopopul, şi a născut pe acest copil, care acum e nepotul meu!"O văd apoi pe maica protopopului stând într-un colţ, cu ochii plini de lacrimi şi

zicând încet:"Tu, Doamne, m-ai pedepsit cu bunătăţile tale şi eu nu sunt vrednică de bucuriile ce mi-aidăruit!" .Îl văd însă, înainte de toate, pe el, stând la patul ei şi privind în tăcută uimire la mamă şi lacopil.

. . . . .Tu, Doamne, cu nemărginită înţelepciune ai întocmit lumea şi fru- moasă ne-ai lăsat-o nouălocaş de vieţuire!